

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

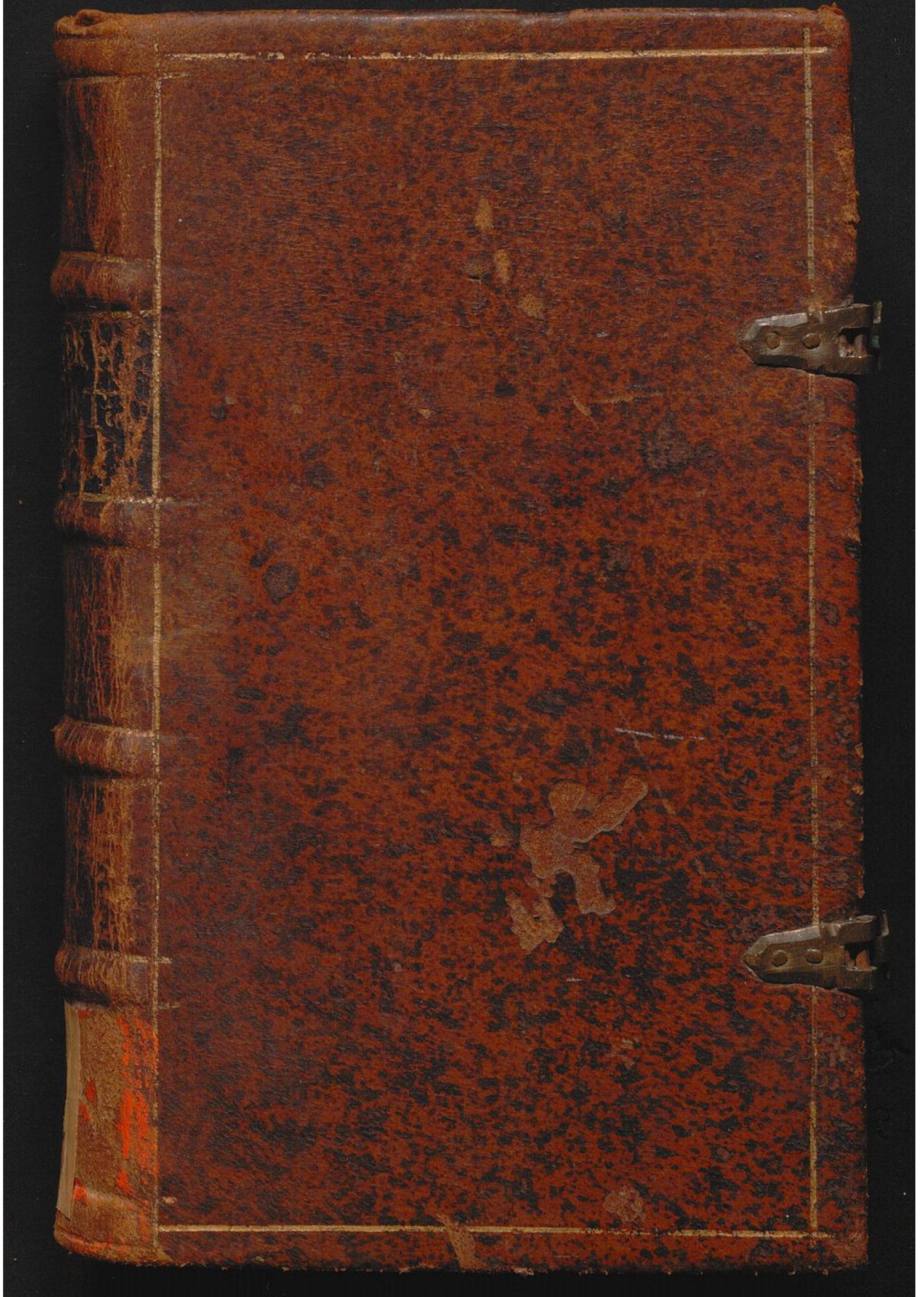
**Collatie Van P. Cornelivs Hazart Priester der Societeyt
Iesv**

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1663

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71452](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71452)

F. VI. 31.

Th. 6191.

15
8

23.

COLLATIE

VAN

P. CORNELIVS HAZART

Priester der Societeyt

I E S V

Ghedaen inde Kercke van het Pro-
fessen-huys der selver Societeyt
binnen de Stadt van Antwerpen
den 20. Mey 1663.

TANTWERPEN,
By MICHEL CNOBBAERT,
M. DC. LXIII.

COLLEGIUM

THEOLOGICUM

IN PADERBONA

ANNO 1717

BY M. J. J. J. J.

N. D. C. I. H.

VOOR-REDEN.

DE teghenwoordighe questie, die ick in dit kleyn Tractaet teghen de beschuldighen van onse *Partije*, ende tot versterckinghe van onse goede Ghemeynte sal handelen, is, *eerst*: oft de Roomsche Kercke uytgheschrappt heeft een van de thien Gheboden Godts? ick sal thoonen dat neen, maer dat *Partije* self hier in plichtigh is. *Ten tweeden*, oft *Partije* self niet uytgheschrappt, ende te niet ghedaen heeft, een merckelijck stuck vande twaelf Artijckelen, oft hoofstucken des Gheloofs, ons achter-ghelaten van de Apostelen tijden selve? ick sal thoonen dat jae: uyt het eerste sal de heele werelddt konnen sien, dat wy valscheelijck van *Partije* worden beschuldicht: uyt het tweede, dat het heel ghe-loove van *Partije*, gheensins bestaen kan, volghens het segghen van den H. Apostel *Iacobus Cap. 2. v. 10.* sprekende van het verbreken der Wet: *Die in een sal struyckelen, die is schuldigh gheworden aen allen*, waer op den *Dordrechtischen Bijbel Num. 32.* seer wel seght: *VWant die den*
 A 2   VVet-

*V*et-ghever durft verachten in't eene, die durft hem oock verachten in't ander. Ende die een lidt des lichaems quetst, wordt gheseght 'igheheele lichaem ghequetst te hebben. Alsoo oock : Die de eeuwighe, ende opperste Waerheydt quetst, oft teghen-strijdt in een stuck alleen, moet gheseght worden, de heele Waerheydt teghen te staen, ende te quetsen ; indien ick dan kan bewijfen, dat *Partije* de eeuwighe Waerheydt teghenstaet in een hoofd-stuck alleen, door het verwerpen, oft uyt-schrappen des selfs, ick sal bethoont hebben, dat sy de heele Waerheydt heeft ter nederghesmeten, ende oversulcks dat haer heel Gheloove niet en bestaet. Ick come tot de bewiisen selve.

EERSTE DEEL.

Of de Roomsche Kercke een van de
thien Gheboden Godts uytghe-
schrapht heeft?

Dat de Roomsche Kercke / in't open-
baer, van Partije beschuldicht wort /
dat sy een van de thien Gheboden
Godts uytgheveeght heeft / is soo
openbaer / als het helle licht van de
son / het welck sich openbaert / en
de verberpdt oer alle de ghetwe-
sten des werelts: want wat kander meer openbaer
wesen / als het ghene dat wort ghegheben in't licht /
door den druck / de wijle het ghestelt wort boort ghe-
sicht van alle menschen? dit heeft onder ander ghe-
baen den Predikant Dierick Hamer, in sijn boeck
ghenaemt Toetsteen der Waerheit, C. 26. pag. 175. daer
hy aldus spreekt: Die in't Pausdom mercken selve wel,
dat 't Gebode van't maecten der beelden / groore krachte
heeft reghen hare beelden, daerom en derven sy dat selve
den volcke niet voorstellen; want al voor langh hebben sy
dat ghebode uyt haer thien gheboden, die in den handel, en
de monden van alle het volck komen, uytgheveeght, ende
waer't in haer macht gheweest, sy souden dat selve oock
uyt den Bijbel uytgheveeght hebben.

Dit en is niet alleen 't segghen van Dierick Hamer,
maer oock van dyp andere Predikanten uyt 't Classis
van Middelstum, Lambertus Woelesius, Joannes Vereem,
en Martinus Urbanus, die 't boeck van Dierick Hamer ge-
approbeert hebben / verklarende / het selve boeck in
alles over-een te komen met Godts Woordt, ende den re-
ghel des geloofs, seer stichtigh, ende in alle manieren weer-
digh, om door den druck ghemeyn ghemaect te worden.
Dien volghens verklaren sy mede / door har ap-
probate / dat de Roomsche Kercke het tweede ghe-
bode Godts uytgheveeght heeft.

6 Dit selve seght oock opentlyck Daniel Chamierus Tom 2 Panstrat. lib 21. cap 8. Desghelyckx oock Gisbertus Voetius Tom. 2. select. disput. pag 108. Ende nu lest in dit jaer 1663. Simon Oomius in sijn gheopende Turckdom, pag. 53. daer hy seyd: De Joden nemen seer qualijck, dat sy by de Papiſten sien het tweede ghebodt uytgheschrapt. Ende brenghet tot bevestinghe oock Edwin Sandis, Hoorabeeck, &c.

Wat dese beschuldinge valsch is / verhoon' ick voor eerst uyt d'eygen woordt van Dierick Hamer: want hy bekenet / dat wy 'tselbe gelaten hebben in de Schryfture / gelyck't oock merter daer is: Hoe kunnen wy dan uytghe schrypt hebben / 'tghene dat in alle onse Bybels / soo Latynsche als duytsche te vinden is?

Jaer seght Dierick Hamer: Souden't ghedaen hebben, indien het in haer macht hadde gheweest. Wat praten is dit is't in onse macht gheweest / soo ghy seght / 'tselbe uyt te schrypen op een ander / waerom was't buyten onse macht 'tselbe te doen in den Bybel: Ten anderen: Zijt ghy een Propheet / die soo precis weet te hoorsegghen / wat wy souden ghedaen hebben?

Bewijse dan ten tweeden, dat dese beschuldinghe valsch is / uyt vericheyden edittien van onse Catechismi.

Ten eersten: Den kleynen Catechismus Petri Canissi, ghedruckt T'Emenick, daer soo staet: Ick ben de Heere uwen Godt, ghy en sult gheen vremde Goden bekenen my hebben, ghy en sult u gheen ghesceden beeldt maecten, om dat selvighe te aenbidden.

Ten tweeden. Den Schat der Christelijcke leere, uytghegheven voor de Catholijcke Jongheyt, door Ludovicus Makenblijde. Hier lest ick aldus: Ick ben de Heere uwe Godt, die u gheleydt heeft uyt het lant van Egypten, uyt het huys der slavernij, ghy en sult voor u gheen gesceden beeldt maecten, om dat te aenbidden: want ick ben de Heere uwen Godt.

Ten derden. Den Catechismus van't Aertsch-bischdom van Mechelen voor de jongheyt: Ick ben de Heere uwen God, ghy en sult gheene vremde Goden hebben voor mijne ooghen, ghy en sult u gheen ghesceden beeldt, oft gelijckenisse maken, ghy en sult die niet aenbidden.

Dit

Dit sijn immer's boeckten die inden handel/en-
de handen van al het volck komen/sae namelijk
uprghelepdt / ende ghelesen worden van / ende
hoor de songhepdt : wat raest dan Dierick Hamer
dat wy al langh het ghebodt van gheen beelden te maec-
ken, uytgheveeght hebben uyt de thien Gheboden, de
welcke inden handel ende monden komen van al het
volck?

Seght my eens/ter goeder trouwen/ wat ghe-
breekt hier aen dit ghebodt/in onse Catechismi, nu
datelyck van my hoorghestelt? is de substantie
berandert? oft den sin verkeert? oft zijnder eens-
ghe woorzen achter ghelaten/die daer soo noot-
sakelyck moesten by wesen/dat het ghebodt/son-
der die/het selve ghebodt niet en is/dat Godt ghe-
gheven heeft? seght my wat ontbreektet?

Daer ontbreecken dese woorzen / seght Dierick
Hamer pag. 177. Dat de beelden, ende ghelijckenissen ver-
boden zijn van alle dinghen, die in den hemel, op der
aerden, ende in't water onder de aerde zijn: wie en siet
niet dat sy ghevrees hebben, dat het volck het bedrogh
mercken soude, by aldien sy haer het tweede ghebode
volkomentlyck voor stelden, soo souden-se datelyck oor-
deelen kunnen, dat het met haer beelden niet recht en
was.

Dese heelen discours van den Predikant/ende
sijnder by mede-predikanten/approbateurs van
den selven discours / gae ick tot 't leste toe up-
plupsen/en rhoonen hoor de oogh / dat dese man-
nen self niet en weten wat sy segghen / oft praes-
ten.

Ten eersten: 'Tis onwaerachtigh / dat wy het
tweede ghebodt niet volkomentlyck voor-stellen raet-
kende de substantie selve: want de ghene die
seght / ghy en sult gheen beelde, noch ghelijckenisse
maecken (soo als in onse Catechismi te vinden is)
spreekt die niet van alle beelden in het gemeyn?
ende oversulck's/seght hy niet/dar de beelden, ende
ghelijckenissen verboden zijn van alle dinghen, verbol-
gheng

ghens oock van't ghene inden hemel, op der aerden, ende in't water onder de aerde is? want gheen beeldt/ verbi'dt alles.

Soo en gaet het dan niet recht / segghen de hoorsepede Predikanten / met de beelden vande Roomsche Kercke: Dit en volght niet: want als Godt verboden heeft beelden / oft ghelijckenissen te maken van't ghene in den hemel is; hier dooz heeft hy alleen verstaen / beelden vande sonne, mane, sterren, ende voghelen.

Dooz beelden van't ghene op der aerden is, heeft Godt verstaen beelden van menschen, viervoetighe, oft kruypende ghedierten: Dooz beelden van't ghene in de wateren is, heeft hy verstaen / beelden van visschen, slanghen, draken, crocodilen, schildtpadden. Is dit soo te verstaen / oft niet? seght ghy dat neen? soo versaeckt ghy dan de bemerkinghen van ulwen eyghen Bybel/die dit soo verklaert Num. 6. 7. 8. Seght ghy dat sae? hoe kont ghy dan segghen dat het niet recht en is met onse beelden/ aenghesfen dat de selbe niet en bestaen in Sonne, Mane, sterren, voghelen, levende menschen, (ick segghe levende, want men spzeect van de ghene die op der aerden zijn) viervoetighe, oft kruypende ghedierten, visschen, slanghen, draken, crocodilen, schildtpadden, namelijk om die te aenbidden, soo de Schryfture daer hy boeght? sae ter contrarien dese plaetse soo ghesfelt met alle hare omstandigheden/ is seer krachtrigh om onse Beelden te bevestighen; want ick en kan noch inden text selbe / noch inde verklaringhen van Partije bevinden / dat Godt erghens verbiedt/ beelden/ oft ghelijckenissen te maecken van Heylighen, dat is van afgestozbene menschen/ die met hem leven in de ewighe saligheyt: Want dat hy / dooz den Hemel, niet anders verstaet / van de locht, blyckt upt mentghe andere plaetsen daer de Schryfture vol van is ende oock hier upt / dat Godt alleenlyck wilde verbieden beelden / ende ghelijckenissen van't ghene de Ioden saghen dooz d'ooghen/ soo als de ghewoonte
der

maecken wagh / van't ghene in de locht is, oft op de aerde, oft in de wateren, want dit al-te-mael wordt begrepen / ende uptghebzucht dooz die ghemeyne hoortellinghe : Ghy en sult GHEENE beelden, oft ghelijckenissen maecken. Ten is maer ydel praeten / ende eene valsche beschuldighe van dese vier Predikanten / dat de Roomsche Kercke het tweede Ghebodt soude upt-ghebeeght hebben.

Ten derden. Oerloopt schier alle de gheboden in het besonder / ende ghy sult bebinden / dat het meestedeel is alleenlyck eene ghemeyne maniere van spreken.

Daer wordt ghesepdt : Zijt ghedachtigh den Sabbath-dagh te Heylighen: waerom en wordt hier niet by-gheboeght / 1. Dat-se gheen byer op dien dagh mochten aensteken in eenighe van hare wooninghen? *Exodi 35. 3.* 2. Dat sy op elcken Sabbath-dagh mosten toe-richten twaelf koecken van meel-bloeme / &c. *Levit. 24. 8.* Soo is't van andere omstandigheden meer : laet dit Ghebodt daerom Ghebodt te zijn / om dat het niet uptghebzucht wordt met alle sijne omstandigheden in het besonder?

Doorzders woxtet ghesepdt : Eert vader ende moeder ; waerom en staeter niet by : Ghy sult haer noch slaen, noch vervloecken? *Exodi 21. 15. 17.*

Ten anderen, woxtet ghesepdt : Ghy en sult niet echt-breken, wordt hier onder niet verstaen alle hoeterije / ende onkupschepdt? 'tzy met moeder / 'tzy met suster / 'tzy met nichte / 'tzy met moepe / 'tzy met schoondochter / &c. *Levit. 18. 7. 8. 9.* &c. hoe en zijnder dese besondere / ende merckelijcke omstandigheden niet bygheboeght?

Ten lesten, om koxt te maecken / daer staet : Ghy en sult niet stelen : Waerom en staeter niet by / dat-men gheenen mensch en mach stelen? *Exodi 21. 16.* noch gheen offen / oft bee? *Exodi 22. 1.* Indien gy seght / dat dit begrepen wordt onder die woortde / ghy en sult niet stelen; Alsoo segghe ick oock / dat onder dese woortden / Ghy en sult gheen beeldt, noch ghelijcke

lijckenisse maecken, begrepen worden / beelden van
 e'ghene inde locht, op der aerden, ende wateren is. **Wat**
komt ghy dan teghen ons roepen / dat wy het twee-
de ghebodt uytgheveeght hebben, om dat wy dat
boozstellen met alghemeyne termynen / aenghe-
merckt dat alle de reste bande Gheboden / alleen
op de selve maniere boozgheselt worden / derhal-
ben / dat ghy sonder onredelijckhepdt niet ont-
kennen en kont / dat dien het leste Ghebodt vol-
komentlijck soude boozstellen / die alleen soude
segghen : Ghy en sult niet met allen begheeren van al
wat uwen naesten eyghen is?

Ten vierden, **Hebt ghy noyt acht ghenomen op**
bele van de twaelf Artijckelen des Gheloofs?

Inden eersten Artijckel, **wordt ghesepdt / dat wy**
moeten gheloooven in Godt, Schepper van hemel ende
van aerde: hoe en heeftmen hier in't bysonder niet
by-gheboeght / dat hy den eersten dagh het licht
heeft gheschapen / den tweeden dagh het firma-
ment; den derden dagh de aerde / krupden / hoo-
men / vruchten; den vierden dagh / de Sonne / de
Maene ende de sterren; den vijfden dagh de vis-
chen ende voghels; den sessten dagh / vier-boets-
ghe ende cruppemde dieren / saemen met den
mensch: t'is wonder dat dit hier altemael wordt
verfweghen / ende alleen met dese vier woorden
boozgheselt wordt : Schepper van hemel ende van
aerde.

Inden derden Artijckel, **wordt ghesepdt / dat Chri-**
stus gheborn is uyt de maghet Maria : waer blijft nu /
dat hy ghebozen is in eenen stal / ghelept in een
krubbe / ende andere omstandigheden meere

Inden vierden Artijckel, **staet / dat hy gheleden heeft**
onder Pontius Pilatus : wat heeft hy gheleden? is hy
niet bespot gheweest? ghegeesselt / ghekreuzicht met
dooznen / valscheelijck beschuldicht? dit alles dan /
wordt begrepen onder die woorden : Hy heeft ghe-
leden.

Seght wy nu hebben de Apostelen te kort ge-
daen aen de Hoofstucken des Gheloofs / wan-
neer

neer sy die met soo algheemepne termynen hebben boozghefelt / ofte niet: seght ghy dat neen: hoe beschuldicht ghy ons dan / als oft wy te kozt deden aen het tweede Ghebodt Gods / ont dat wy 't selve boozstellen met algheemepne termynen / onder de welke alle de bysondere omstandigheden nootfaeckelijck moeten verstaen worden? seght gy / dat d' Apostelen in dese twaelf Artickelen niet anders hebben willen stellen / als een kozt begriyp van alle de hoofstucken noodich ter salighejdt: Ick stemme u dat toe: maer ick segghe nu boozders: hebben sy de boozsepde hoofstucken volkomentlijck boozghefelt alleen met algheemepne termynen / sonder npt te drucken de besondere omstandigheden daer toe behoorende: Soo stelt hy van ghelijcken het tweede ghebodt volkomentlijck booz / die alleenlijck in 't ghemeyn sprekende / seght: Ghy en sult gheen beelden, noch ghelijckenissen maecken; want / de ghene die seght / Ghy en sult gheene beelden maecken, die begriyp daer noodtsakelijck onder / de beelden van 't ghene is in de locht, op der aerden, ende in de wateren.

Hier npt volghet soo klaer als den middagh / dat het eene valsche beschuldiginghe is van Partije, wanneer sy ons te laste leght / dat wy het tweede Ghebodt Gods uytgheveeght hebben; oft sy moet ons boozder segghen / watter aen ont breeckt.

Hier op seght Dierick Hamer, met sijn dyp mede-Predikanten: dat wy verweghen hebben / daer men sich voor de beelden niet en moet buyghen, noch de selve eeren.

Maer hoe kunnen wy verweghen hebben / het ghene dat noyt in Schyfture ghestaen heeft?

In wat text hefter opt ghestaen (ghelijck als Partije nu stelt in den haren) ghy en sult u voor de beelden niet buyghen? in wat text hefter opt ghestaen (ghelijck als de boozsepde vier Predikanten hier praeten) Ghy en sult de beelden niet eeren? Niet in den Hebreuwischen Text: want de sehentigh npt

18
uptlegghers die de boornaemste Rabbijnen waeren onder de Joden / ende den H. Hieronymus, die met de princpaelste Joodsche Rabbijnen van sijn tijdt heeft ghehandelt / ende sijn Hebreus soowel verstondt als den besten / die hebben upt den supbere Origineleu Hebreuwischen text overgeset: Ghy en sult de beelden niet aenbidden, noch ghy en sult haer niet dienen: ² **W**elbe staet inden Chaldeeuschen text, in den Grieckschen, ende Latijnschen. ³ **W**elbe hebben oock alsoo ghelesen den ouden Tertullianus ober 1400 saeren / Theodoretus, Augustinus, Rabanus, Procopius, Gazæus, Beda, ende andere / dese hebben allegaer ghelesen ghelijck in hare Bijbelg stont/te weten: Ghy en sult gheen beelden maecten, om die te aenbidden. **M**en wist dan van gheen buyghen te spreken / ghelijck Partije nu stelt in haeren Dordrechtchen Bijbel. **D**aer naer volght / ghy en sult die niet dienen: **M**en wist dan van gheen eeren te spreken / ghelijck Dierick Hamer voozgheeft in sijn boeck: **D**aer-en-boben dit woordcken Dienen, en siet op de beelden niet / maer op de Afgoden selfs, soo den Dordrechtchen Bijbel dit verklaert *Num. 9* ² **T**is dan Partije selbe die het tweede ghebodt uptgheveeght heeft / ende niet de Roomsche Kercke / die het selbe hout in sijn gheheel want daer Godt alleen verboden heeft de beelden aenbidden / ende de Afgoden selbe te dienen; daer stelt Partije een ander ghebodt in de plaetse / te weten / dat men sich selbe niet en mach buyghen booz de beelden / noch de selve eeren, hoedanigh die beelden mochten wesen / ² **w**elck noyt in eenighen text / noch Grieckschen, noch Latijnschen, noch Chaldeeuschen, noch Hebreuwischen, bande oude tijde / is te vinden gheweest: want indien het namelijck in den ouden Hebreuschen text soo hadde te vinden gheweest / hoe en hebben dan de sebentigh uptlegghers in't Griecx, ende Hieronymus in het Latijn, dat soo niet overgheset? hoe en isser niet eenen **O**ubr-bader gheweest / dat ick weet / die dit soo ghelesen heeft als Partije? **W**ant ghelijck ick ghesepdt

gheseydt hebbe : Ick en kan nergens binden/
dat-men inde oude tijden opt inden text heeft ge-
lesen : Ghy en sult u voor de beelden niet Buyghen,
ghelijck den Dortschen Bijbel heeft / oft ghy en sult
die niet eeren , ghelijck Dierick Hamer heeft / maer
ghy en sult de beelden niet aenbidden , ~~maer~~
ghelijck de Roomsche Kercke in haren text heeft/
ende in alle hare Catechismi. 'Tis dan onse Partije
self / die het tweede Ghebode Godts upghe-
veeght heeft / ende niet de Roomsche Kercke/
oversulcx blycke nu booz de oogh (het ghene ick
in dit eerste Deel most bewijssen) dat de Roomsche
Kercke dies aengaende valscheijck / ende ten on-
rechte beschuldighr wozyt.

Blijckt oock boozderg/om dit in't boozbygaen
te segghen / dat sy mede valscheijck in het eeren
van hare beelden beschuldighr wozyt / als oft sy
sondighde teghen het ghebode Godts / ende af-
goderye bedreef: want

Ten eersten. Sy maect beelden / ende ghelijcke-
nissen van heylighen ende van Enghelen: Maer
dit en heeft Godt hier niet verboden : wat want
beelden van de Son, Mane, sterren, voghels, en al wat
in de locht is ; beelden van levende menschen , vier-
voetige, ende kruypende dieren, ende al wat op d'aer-
de is; beelden van visschen, slanghen, draken, crocodi-
len, schildpadden, ende al wat in de wateren is : en-
de soodanighe beelden / en heeft hy absolutelijck
niet verboden : want hy selve heeft beelden van
Enghelen doen stellen aen d'Arcke / beelden van
ossen den heelen tempel dooz / hy selve heeft doen
maken het beelde vande kopere slanghe ; ende
oock Partije thoont metter daer / dat soodanighe
beelden/ oock van menschen, niet absolutelijck ver-
boden en zyn: want haere kamers / saleren/ ende
kerck-stoel van Amsterdam / zyn vol van sooda-
nighe beelden : ghelijck Partije dan reghen dit ghe-
bode niet en sondighr met soodanighe beelden/
niet alleen in hare huysen/maer oock in publice
kercken te stellen / alsoo oock niet de Roomsche
Kercke. Draeght

Draeght ghy my / wat Godt dan verboden
 heeft? Ich antwoorde / beelden te maecten van
 beesten/ ende planeten / om die eer te bewijfen:
 Sulcx en is de Roomsche Kercke noyt in den sin
 ghekomen: Hoe kan sy dan stryden teghen het
 Ghebodt Godts?

Ghy seght: Sy knielt booz de beelden der Heylighen/ sy bugght haer booz de selve / sy eert-se:
 'Tis waer/ maer ick hebbe hoven bewesen / dat
 Godt nergheus verboden heeft beelden van Heylighen/ oft van Enghelen/ veel min booz de selve
 te knielen/ oft buggen/ oft de selve te eeren: want
 dit en is den rechten tryt niet: wat dan? dat men
 de beelden niet aenbidden en soude / ende haer aen-
 biddende daer van Afgoden maken / haer toeschryvende de eere/ die Godt alleen toekomt: Dit
 en heeft de Roomsche Kercke noyt ghedaen/ noyt
 de beelden aenbeden / noyt haer de eere toeghe-
 draghen / die Godt alleen toekomt / noyt haer
 ghehouden booz Afgoden.

Ghy sult my segghen: De Roomsche dienen de
 beelden. Ich soude wederom konnen segghen met
 den Dordrechtschen Bijbel, dat Godt hier niet ver-
 boden heeft de beelden / maer de Afgoden selve te
 dienen: Doch ghenomen ick stemde dat toe / dat
 wy de beelden dienen: wy en dienen gheene beel-
 den noch van Son, noch van Man, noch van Sterren,
 noch van voghels, noch van levende menschen, noch van
 viervoetighe, ende kruypende dieren, noch van visschen,
 slanghen, crocodilen, draken, schild-padden, noch al wat
 inde locht, op d'aerde, ende inde wateren is (welcket
 beelden dienst alleen van Godt verboden is)
 maer van Heylighen / die wy nergheus konnen
 binden verboden te zijn.

Maer al dit: soo is het duyfent-mael bewesen/
 dat Godt noyt anders verboden heeft / als asgo-
 dische beelden / niet die de selve eere toe te schry-
 ven / die hem alleen toekomt. Want terstonde
 nae dat hy de gh. boden hadde ghegheben / soo
 gaet hy namelijk het tweede Ghebodt uytlag-
 ghen

ghen *Exodi 20. v. 23.* segghende: Ghy en sult nevens my gheene silvere, noch goudene goden maecken; daer gheeft hy immers klaer te kennen van wat beelden hy spreekt / te weten van goude ende silvere Goden, ergo van afgodische beelden. Nu tot noch toe en heeft Partije niet konnen bethoonen / dat wy onse beelden houden / oft eeten als Goden / soo heeft se ons / oock in dit stuck tot noch toe / ten onrechte beschuldicht. Dit sy alleentijck gheseyt in't voorzbygaen. Ick come nu tot het tweede Deel.

TWEEDE DEEL.

Wordt bethoont dat *Partije* uytgheveeght heeft een merckelijck stuck vande twaelf artijckelen des Gheloofs.

E Er ick come tot de sake selve / moet ick te bozen thoonen van wat auzhoriteyt / de twaelf artijckelen (welck men ghemeenlijck het *Symbolum* noemt) zijn hy *Partije*. Dit sal ons eerst segghen *Joannes Calvin* *lib 2. Instit. cap. 17. §. 19.* Daer dat hy de voorzbyde artijckelen uytgheleypd hadde / seght hy: Ick noeme dese Artikelen Apostolisch, ende en ben daer-en-tuschen niet forghvuldigh wie den Autheur zy. Sy worden voorwaer met groote eendrachtigheydt der ouder Schrijveren aen de Apostelen toegheschreven: moghelijck om dat sy-se achteden van de Apostelen in't ghemeyn beschreven, ende in't openbaer ghebracht te zijn: Ick en twijffel daer niet aen, dat dese artikelen terstont van den eersten oorspronck der Ghemeynte, ja oock van der Apostelen tijdt aen, zijn als ghemeyne, van een-jeghelijck ghepte.

ghepresen belijdinghe, aenghenomen gheweest, o ft-men
schoon niet en weet van wien sy haren oorlpronck ghe-
hadt hebben, Ende het is waerschijnelijck, dat sy niet en
zi n van eenen mensche eyghentlijck beschreven, de wij-
le het openbaer is, dat sy vande uysterste ghedachtenisse
aen, zijn onder alle godtsalighe, in groote, ende heylighe
authoriteyt gheacht geweest. Het ghene daer wy sonder-
linghe, en boven al moeten achte hebben, dat is hier in,
buyten twyffelinge: te weten, dat de gantsche historie
van ons gheloof, in korte, en met wel onderscheyden or-
deninghe, daer in verhaelt wordt, en dat daer gheen dingh
in vervadt en is, dat niet en zy met vaste gheruyghenissen
der Schrifteure verseghele.

Ten tweeden Guilielmus Perkinsus in *Explic. Symb.*
pag. 503. seght / dat dese twaelf Artijckelen zijn een
kort begrijp van 'tghene men moet ghelooven van Godt,
ende van sijne Kercke, by een vergadert uyt de Schrifteure,
ende dat hier de Apostelen hare leeringhen in't kort heb-
ben vervadt in 't nieuwe Testament, ghelijck de Leeraers
van 't oude plachten te doen met de stucken van hare
Religie.

Daer nae seydi hy / dat sy oock wel ghenommt
moghen worden / het Woorde, ende Waerheydt
Godts.

Hier uyt blijkt nu van wat authoriteyt dit
Symbolum is / te weten / dat alles wat daer in wort
begrepen moet gheloofst worden / als komende
niet van eenen mensche, soo Calvijn seght / maer van
der Apostelen tijdt af.

Du dan / de questie is / oft Partije niet een merck-
kelijck stuck van dese Apostolische Artijckelen
uptgheberghet heeft? Ick segghe dat ja? bracht
ghy welck? ick antwoorde:

HY IS NEDERGHEDAELT TER HELLEN.

Ghy sult my segghen / dit staet in 't uyt-
druckelijck in onse Artijckelen: Ick antwoorde /
hoor soo veel als de letteren / en woorden en gaet /
'tis waer / maer hoor soo veel raecht den eyghen
Apostolischen sin / ende verstandt / soo is't on-
waerachtigh. Menghemerckt nu / dat het Ghe-
loof

loof niet kan ghegront worden op de woorden /
ende letters alleen / maer op den waeren / ende
echtighen sin der woorden / indien ick kan bewij-
sen / dat Partije den waeren ende echtighen sin van
dese woorden niet en heeft / soo sal ick betre-
fen hebben / dat sy dit soo merckelijck stuck
heeft metter daet uptghegeschapt. Want ghe-
looben sy hier in niet / dat d' Apostelen hebben
gheloofst / soo en hebben sy dan den selven Artikel
des Gheloofs niet / die d' Apostelen hebben ghe-
hadt: om dit t'achterhalen / soo moeten wy onder-
soecken eerst wat Partije hier van gheloofst / ende
daer nae / wat d' Apostelen hier van hebben ghe-
looft.

Dese woorden dan: Christus is Nederghedaelt ter
hellen, heeft Joannes Calvijn *Lib. 2. Instit. cap. 16. § 10.*
alsoo verstaen: Dat hy de strengigheyt des Godde-
lijcken oordels ghevoelt heeft, om dat hy soude sijner
toorn stillen, ende sijn rechteveerdigh oordeel ghenoech
doen. Hierom moest hy oock met de helsche heyr-krach-
ten, ende verschrickinghen der eeuwigher doot ghelijck
handt teghen handt strijden: **Dolghens d'opinte van**
van Calvijn, Nederdalen ter hellen, is hier te segghen
bevanghen sijn met soodanighe benauwteden
ende verschrickinghen / ende vreesse / sae wanhope /
doch sonder sonde / als de verdoemde sielen on-
derstaen in de helle.

En indien ghy Calvijn vraeght / wanneer Chri-
stus begost heeft neder te dalen ter hellen? hy ant-
woordt §. 12. als hy badt in het hofken / dat den
kelch van sijn lijden van hem soude vooz-by-gaen.
Tot hier toe Calvijn.

Laet ons nu Perkinsium hoozen: desen in *Explic.*
Symb. pag. 679. Hy is nederghedaelt ter hellen, dat is, seyt
hy / als hy stierf aen het Cruys, heeft ghevoelt, ende ghe-
leden, de smerten, ende benauwteden der hellen, oft van
de volkomen gramschap Godts, die over sijn siele hingh.
Welcke uytlegghinghe over-een-komt met het woord
Godts, ende dit is de ghewoonlijcke uytlegghinghe op
desen artikel van de Kercke. **Wat hier van is / sullen**
wy daer naer sien.

Hier mede komen ober-een den Heydelbergh-
schen, ende Hollandschen Catechismus aende 44. Vra-
ghe, ende is dese: Waerom volght daer nae, afghedaelt
ter hellen? antwoorde: op dat ick in mijn hooghste aen-
vechtinghe verskeert zy, ende my gantschelijck vertroo-
ste, dat mijnen Heere Jesus Christus door sijne onuyt-
sprekelycke benau, theydt, smerte, verschrickinghen, en
helsche quale, in welck hy in sijn gantsch liyden (maer in-
sonderheydt aen't Cruys) gheloocken was, my van der
helscher benauwtheydt ende pijnne verlost heeft.

Du moeten wy sien / oft dit gheboelen van Par-
tije ober een komt met het Woordt Gods, en oft dit
de ghewoonlijcke uytlegghinghe is vande oude, ende
heden-daeghliche Kercke. soo als wy Perkinsius *boven*
hebben hoorzen segghen: Indien ick kan contra-
rie bewyzen van alle heyde / soo sal ick bewesen
hebben niet alleenlijck / dat Perkinsius hier heeft de
waerheydt ghesparrt / maer naemelijck (ighene
ick hier voor hebbe) dat Partije een merckelijck
stuck vande twaelf Artikelen des Gheloofs uyt-
ghebeeght heeft.

Wat aengaet het Woordt Gods: Ick ghebe aen
Partije te lesen / de heele Schryfture van't nieuwe
Testament / begynnende van't eerste Capittel
Matthaei, tot het leste van't Boek der Openbaringhe,
en indien sy my erghens eene plaetse alleen kan
aentwijzen / daer gheset is dat woordt / dat Christus de
Heere / de verschrickinghen, ende wanhope der verdoem-
de sielen, soo Calvijn seght: oft de smerten, ende be-
nauwgheden der hellen, soo Perkinsius seght: oft de
helsche qualen, soo den Catechismus seght / gheleden /
ende onderstaen heeft aen't Cruys / ende dat die
begoft hebben in't hofken / als Christus hadt / dat
den beker van hem soude passeren / soo Calvijn
seght: Indien / segghe ick / Partije maer eene sooda-
nighe plaetse in het heel nieuwe Testament aen-
wijzen kan / soo ghebe ick haer de diertze / maer
ick ben seker dat sy niet machtigh en is dit te
doen / soo ben ick dan seker dat haer gheboelen / niet
aengaende het neberdalen Christi ter hellen / niet

ober-een-komt met het Woordt Godts. Laet ons nochtans hoorē/hoe Partije dit tracht te bewijfen.

Guilielmus Perkinſius dan/ſeght voor eerſt pag. 679. In het Woordt Godts / ſepdt hy/ worden / door de helle, dickwijls verſtaen / helſche benauwtheden: **Waer ſtaet dat?** hy antwoort: In't eerſte boeck Samuelis c. 2. v. 6. **wat ſtaet daer?** Godt doodt, ende maect levendigh, hy doet ter hellen nederdalen, ende hy doet weder op-komen: **Daegh ſek van Perkinſius, wat hy hier verſtaet** door de helle? hy antwoort: Het graf. **Wat is dan te ſegghen:** Hy doet de menſchen nederdalen ter hellen? dat is / ſepdt hy / hy doet ſe ghevoelen de benauwtheden des doodts, oft ghelijck den Dordſchen Bijbel ſeght Num. 22. Hy hzenght ſe in de uyerſte benauwtheydt. **Wat verſtaet ſal npt deſe Schriſtuer-plaet ſe konnen ſmeden** 'tgeboelē van onſe Partije? **ſek hoorē Partije wel ſegghen** / dat nederdalen ter hellen, hier te ſeggen is / ghevoelen de benauwtheden des doodts, oft komen in uyerſte benauwtheden, 'twelck wy oock bekennen van Chriſto, de wijle hy geſepdt heeft / dat ſijne ſiele miſtrooſtigh was totter door: **maer en vinde niet / dat het te ſeggen is** / lijden de ſmeren, verſchrickingen, benauwtheden, wanhope der verdoemde ſelen, oft de helſche qualen: 'twelck Partije, met deſe ſchriſtuer-plaetſe moſt bewijfen / in Chriſto geſchiedt te zyn aen't cruppē / ende begoft in het hoſken: dat en bewijſt sy hier niet / ergo haer gheboelen en komt niet ober-een met deſe eerſte Schriſtuer-plaetſe. Laet ons dan hoorē de tweede.

Deſe ſtaet / ſeght den boozſepden Perkinſius P. 18. v. 6. Hier en vinde ſek gheene andere woorden / oock ſelve in den Dordrechtſchen Bijbel, als deſe: De banden der helle hebben my omringheit, ende de ſtricken des doodts hebben my bejeghent. **Daeghe ſek van Perkinſius, wat verſtaet ghy** door de banden der helle? hy antwoort: De droefheden des doodts: ſoo is dit dan de ſelve ſchriſture met de eerſte / ober ſulcx als men ſeght dat Chriſtus neder-ghedaelt is ter helle, ſoo en ſoud' dit niet anders te ſegghen zyn / als / hy heeft ghele

gheleden de droefheden des doodts: **I**s dit bewyfen/
dat hy gheleden heeft de smerten, verschrickinghen,
benauwteden, wanhope der verdoemde sielen, oft de
hellsche qualen? **S**oo en komt dan het gheboelen
van Partije mede niet ober-een / met dese tweede
Schysstuer-plaetse.

Perkinsius wel merckende dat dit niet bast en
gingh/keert hem tot eenen anderen sin/en verklar-
ringhe/hy is neder-ghedaelet ter hellen, seydte hy/ dat is
te segghen: Als hy ghestorven, ende begraven was, is hy
ghevanghen ghehouden gheweest in het graf, ende dry
daghen bewaert van de doodt. **W**at wat Schysstuer-
plaecten bewijst ghy my dat?

Ick bewijse dat/seyt hy/ten eersten, uyt *Actor*, 2.
v. 24. daer Petrus seght: Godt heeft Christum opghe-
weckt, ontbonden hebbende de droefheden des doodts.
Tis seker dat Godt dat ghedaen heeft: maer
seght Petrus niet meer als dat? terstondt boeghte
hy daer hy v. 27. dat Godt de siele Christi niet ghe-
lalen en heeft in de helle. Hy spreekt dan eerst van't
lichaem Christi, ende seght/dat Godt dit niet ghela-
ten en heeft in't graf / oft inde doodt; daer nae
spreekt hy hande siele Christi, ende seght/dat Godt
de selve niet ghelalen en heeft inde helle. **I**s dit
sock te segghen/ dat het lichaem Christi niet ghe-
bleven en is in't graf? maer ick en kan niet sien
hoe men dooz de siele, kan het lichaem verstaen/niet
meer als dat men dooz wie kan verstaen swaert, en
dooz dagh, den nacht.

Hier op antwoozdt den Dordrechtchen Bijbel
Num. 53. dooz de siele Christi, woort hier verstaen
den gheheelen Christus: soo dat den sin is/ ghelijck
den selven Bijbel seght *Num* 54. Dat Christi siele, dat
is Christus, doch nae sijn lichaem in't graf gheleghen
heeft, tot op den derden dagh. **H**oe sal ick dit al-re-
mael samen knoopen? Christi siele, is eerst te seg-
ghen/den gheheelen Christus, ende nochtans 'tis te
segghen / Christus nae den lichame, dat is maer
ten deele; wie sal dit konnen begrijpen? wat re-
delijck verstant kan hier volbaen worden? want/
woort

wozdt dooz de siele Christi, verstaen / den heelen
Christus: hoe wozter dan Christus dooz verstaen
maect ten deele / dat is / naer sijn lichaem? wozdt hy
maect ten deele verstaen / hoe wozdt hy ten gheee-
le verstaen? nyt dese woeltinghe ende verwerren-
ghe van Partije, siet men klaer dooz de ooght / dat
dese Schrifruer-plaetse haer niet een sicken ba-
ren en kan.

Doch ick thoone dit noch boozder: Wat wilt
ghy? wilt ghy / dat men dooz de siele verstaen / ep-
ghentlick de siele Christi alleen / oft den gheheelen
Christus, oft wel sijn lichaem alleen? seght ghy / sijn
lichaem? Wie heeft opt ghehoort / oft in de Schrif-
ture ghelesen / dat men dooz de siele het lichaem
verstaet / dat is / soo ick ghesepdt hebbe / dooz wit-
swart verstaen / ende dooz licht / duyster? seght ghy
dat men dooz de siele den gheheelen Christus ver-
staen moet? ick bekenne / dat op verscheyden
plaetsen vande Schrifture / dooz de siele / den hee-
len mensch wozdt verstaen: Doch / dit en kan
hier niet wesen: want den heelen Christus, en is
in't graf niet geweest / ten zy dat ghy met de onde-
ketterz / oft heydenen segghen wilt / dat de sielen
der dooden / oft rusten in't graf met de lichamen /
oft daer ontrent blijven swieren: 'twelck ick
weect / ghy niet en sult doen, want ghelijck ghy
selve wel siet / daer en kan niet ongherijnder we-
sen / als de siele Christi, samen met sijn lich-
em dyp daghen op te sluyten in't graf: als dan den
H Petrus seght / dat Godt de siele Christi niet laeten
en sal in de helle / hy en kan hier dooz niet ver-
staen / dat hy den heelen Christus niet en sal laeten
in't graf: want den heelen Christus en is in't graf
niet gheweest / om dat hy daer alleen gheweest
is / nae sijn lichaem. Wilt ghy dan ten lesten / dooz
de siele verstaen hebben / epghentlick de siele Chri-
sti alleen? soo moet ghy my dan een ander plaet-
se gaen soecken / daer Godt / de siele Christi, niet
ghelaten en heeft / dese plaetse noemt Petrus de
Helle: Hier dooz en kan het graf niet verstaen woz-
den /

den / soo nu bewesen is / noch oock den hemel:
want sulcx en is noyt in Schysfure ghehoort/
noch oock alleen de plaetse der verdoemde, ghelijck
van selfs blijktt. Soo moet dan Partije hier bes
kennen / dat dese boozsepde Schysfuer-plaetse
haer niet en kan dienen / oft dat de siele Christi
gheweest zy in eene plaetse / die noch het graf/
noch den hemel/ noch de plaetse vande verdoem
de was / ende hier mede halt oock hare leste opt.
nie in dypghen / als niet ober-een-komstigh met
de Schysfure / die sy hier brenghet tot haer booz
deel.

Perkinsius wist eben-wel sijne opinte boozder
bebestighen met de woorden vanden Patriarch
Jacob *Genes. 37. v. 35.* daer hy seyd: Ick sal met rouw
nederdalen tot mijnen sone Joseph inde helle, dat is/
seght Perkinsius (met den Dordrechtischen Bijbel) in't
graf.

Maer dit en kan oock niet bestaen: want hoe
kost Jacob segghen / dat hy tot sijnen sone soude
dalen in't graf, daer hy booz seker hiel / dat sijnen
sone in't graf niet en was/om dat hy ghewisselijck
meynde / dat hy van een wilde beeste verscheurt/
ende opghe-eren was? Hy en kost oock door de
helle niet verstaen de plaetse der verdoemde: want
ghelijck den Dortschen Bijbel *Num. 58.* seer wel be
merckt/Jacob en gheloofde niet/dat sijnen sone in
die plaetse was; veel min kan door de helle ver
staen worden den hemel: Soo en dient dan we
derom dese Schysfuer-plaetse Partije niet / om
haer opinte van't nederdalen Christi ter helle, goet
te maecten/oft te bebestighen.

Wat nu de redeninghen aengaet/ die Calvin in
dese materie voozstelt *lib. 2. Instit. cap. 16. §. 10. 11. 12.*
dat-se een ieder vyz nae-sie / ende door lese/ hy sal
met den eersten oogh-slagh bevinden/ dat hy niet
anders en seyd / als dat Christus de strengigheydt
des Goddelijcken oordeels ghevoelt heeft, dat hy niet de
helsche heyr-krachten ghestreden heeft, dat hy ghesla
ghen, ende verdrückt is gheweest, dat hy in de plaetse der
son-

sondaren is borghe gheworden, onderworpen om alle de straffen te betalen, ende voldoen, die van hem mochten ghe eyscht worden, dat hy de doot gheleden heeft die door de toornigheydt Gods wordt den sondaren op gheleydt. Dat hy de swarigheydt der Goddelijcker strengigheydt ghedraghen heeft, ende van de handt Gods gheslaghen, ende verduckt is gheweest, ende alle de tecken des toornighen, ende straffenden Gods heeft ghevoelt. Dat hy teghen de macht des duyvels, teghen de verschrickinghe des doodts, en teghen de pijnen der hellen ghestreden heeft. Dat hy eer den tijdt des doodts quam, soo is beroert, ende droevigh gheweest inden gheest, dat hy inden strijd begonste swaerlijck te verschrieken. Dat hy als middelaer onse swackheydt gheproeft heeft, op dat hy te seerder gheneghen soude zyn, om den ellendighen te hulpe te komen. En als hy dit ghebedt drymael herhaelt: Vader is't moghelijck laet desen drinck-beker van my voor-by gaen: is dat niet uyt ongheloovelijcke bitterheydt des herten ghekomen, bewijsende dat Christus strengheien, ende swaerderer strijdt hadde dan teghen de ghemeine doot. Is't dat nu jemandt vraecht oft Christus doe nederdaelde ter helle, doe hy bart om de doot voor by te gaen? ick antwoorde, dat dit is het beghin gheweest, waer uyt men verstaen mach wat grouwelijcker, ende verschrickelijcker benauwtheydt hy gheleden heeft, die hy bekende dat hy om onsen't wille beschuldicht sloot voor den rechter-stoel Gods.

Hier kont ghy nu klaer sien/bemintde leser/hoe Joannes Calvijn hier sich draep: / *csi went/ om ons wijs te maccken dat Christus de pijnen / oft smarten der helle / in sijn passie / ende crups heeft gheleden.*

Doch als alles wel inghesien / ende overlept wort / in soo eene overbloedigheydt van verscheyden wozden / ende manieren van spreken / en seght Calvijn anders niet / als dat Christus hoog ons gheleden heeft onuytsprekelijcke / ende uytterste smerten ende benauwthenen; dat is de heele substantie van al sijn praeten / en segghen: Hier wel oyt jemandt recht sunnigh ghewerft die daer aen

aen ghetwijffelt heeft? Wat noodt dan / met soo
 beele woorzen/dit te willen indrucken? Wy seg-
 ghen dan/ende bekennen met Christo, dat sijne siele
 droef is gheweest totter doot: Wy bekennen met
 den H. Lucas, dat hy ghekomen is in eenen swaren strijde:
 wy bekennen oock sijne benauwtheypdt die hy
 hadde/als hy tot dypmael seyde: Vader, neemt de-
 sen drinck-beker van my, des ghelijckx oock / als hy
 bloedt sweetede: wy bekennen ten lesten/dat hy
 aen't Crups heeft gheropen: Mijnen Godt! mijnen
 Godt! waerom hebt ghy my verlaten? Doch niet op
 de wijze als Calvijn wilt *in Harmon. Euang. ad cap. 27.*
Matth. te weten / dat hy alsdan van alle kanten soo ghe-
quelt is gheweest, dat hy overvallen zijnde vande wan-
hope, ophielt van Godt te aentropen, dat niet / maer
als verwondert wesende dat hy in sulcke strij-
den/ende benauwtheiden ghelaten wierdt. Nie-
mandt dan en heeft daer opt aen ghetwijffelt/dat
Christus niet gheweest is in onuytsprekelijke/en-
de uytterse smerten ten tijde van sijne passie/
maer dat dese smerten souden geweest zijn smer-
ten der verdoemde/ oft der helle/ namelijk Wan-
hope, (al-hoe-wel sonder sonde)soo Calvijn hebben
wil / ende dat dit soude bereeckent worden / dooz
dese woorzen: Hy is nederghedaelt ter hellen, dat en
heeft noyt jemandt bande rechtsinnighe gheseyt/
ende en is van Calvijn niet eene enckele
Schrijuer-plaetse bewesen.

Wt alleg dat tot hier toe gheseydt is / blijkt/
 mijns oordeels / soo klac als den middagh / dat
 het gheboelen van Partije aengaende de Nederdae-
 linghe Christi ter hellen, uyt niet eene Schrijuer-
 plaetse alleen van't newe Testament kan goet
 ghemaectt worden: want de twee Schrijuer-
 plaetsen die Perkinus boozstelt uyt 'roude Testa-
 ment *1 Sam. 2. 8. ende Psal 13. 6.* spreken alleen van
 benauwtheiden des doodts, niet van hellsche qualen,
 oft smerten bande verdoemde. Ende de Schrif-
 tuer-plaetsen/die Calvijn boozstelt uyt het newe
 Testament *Hebr. 5. 7. ende 4. 15. ende Luc. 22. 44.* spre-
 ken

ken alleen van seer groote/ende sware benauw-
heden/ende strijden oock totter doodt / maer niet
van wanhope, oft helsche qualen, verholghens en is
dit gheboelen van Partije in gheender maniere
ghelijck-formigh aen de Schysure ; welck het
eerste was/dat ick bewijzen most.

Ma moet ick rhoonen / dat het oock niet ghe-
lijck-formigh is aen de ghewoonlijcke upleg-
ghinghe der kercke: want dese twee dinghen had-
de Perkinus opghenomen. Wy en konnen dese
upleggginghe der kercke nergkens anders hae-
len/als by de leeraers der selve/beghinende van
der Apostelen tijden af tot op onse toe : Ick seg-
ge datter niet een en is geweest/die dese woorden
Hy is neder-ghedaelt ter hellen, verstaen heeft / van
wanhope, oft helsche qualen, sae oock niet van eenige
smerten, oft benauwgheden, die de Heere Christus soude
gheleden hebben aen't Cruys / oft elders / maer
wel van eene nederdalinghe tot eene plaetse / upt
de welke de siele Christi verlost heeft/de rech: veer-
dighe Vaders/ die in't oude Testament / vooz sy-
ne komste/ hier op de wereldt waeren ghestor-
ben. Laet ons elck in't besonder soo Griekische/
als Latijnsche van eentwe tot eentwe hoozen spre-
ken.

GRIECKSCHE VADERS.

DEN H. Ignatius Anno 100 Ep. ad Trallian. Christus,
sejdt hy/ is allzer nederghedaelt ter hellen/
maer is wederom ghekomen met eene menichre.

Den H. Irenaeus, Anno 180. Lib. 5. cap. 31. De Heere
is ghegaen tot het midden vande schadutwe des
doodts/ daer de sielen van de oberledene waeren.

Origenes, Anno 240. Hom. 15. in Genes. Den eenigh-
bozen sone is in't eynde der eentwen / vooz de sa-
lighejdt der wereldt nederghedaelt ter hellen/
ende heeft Adam daer uptgeroeken : want 'rghe-
ne hy tot den moordenact heeft gheseydt : Heden
sule ghy met my wesen in't Paradijs, en is hem alleen
niet

niet gheseyt geweest/ maer oock aen alle de heylighen booz de welke hy ter hellen was nederghedaelt.

Den H. Gregorius Neocæsar : Anno 260. orat. in Epiphani. Ick moet / seght Christus, nederdalen inde diepte der hellen / op dat ick die daer upt trecke / de welke daer ghehouden worden.

Eusebius Cæsariensis Anno 320 lib. 4. demonst. Evang. cap. 12. Als Christus aen sijn Dader gheseyt hadde : Ick bevele mijnen Gheest, ontbonden zijnde van t'lichaem / is wech ghegaen / ende open bykenke de deuren vande verholenste dupsternissen / heeft den wech open gedaen booz de dooden / die met de banden des dootjs daer vast laghen.

Den H. Athanasius Anno 340. de Incarnat. Christi: Het lichaem Christi, als hy nu ghestorven was / en is niet hoorder ghezaghen gheweest dan het graf: de ziele heeft de helle doozgaen: het graf ontfinc t'ghene lichaemelijck was / de helle / t'ghene onlichamelijck was.

Den H. Cyrillus Hierosolymit. Anno 360. Catech. 4. Illuminator. Christus is nederghedaelt ter hellen / op dat hy daer upt de rechtebeerdighe soude verlossen : want hoe soude hy willen / dat de ghene / die over langhen tijt met Adam ghesloten waeren / gheene bypheyt en souden hebben / aenghemerckt dat hy begheerde / dat de levende sijne ghenade souden ghenteren / alhoewel daer vele onder haer niet heyligh en waeren.

Den H. Basilius Anno 370. in Psal. 48. David boozseyt openlijck de nederdalinghe Christi ter hellen / als wesende die / de welke de ziele van desen Propheet met andere soude verlossen.

Den H. Epiphanius Anno 380. Hæres. 69. De Godtheydt wilde met de ziele nederdalen ter hellen / om de saligheyt te wercken vande ghene die daer booz ons waren ontslapen / ick segge van de heylighe Patriarchen.

Den H. Gregorius Nazianz. Anno 380 orat. quæ est 3. de Theol. Christus is neder gedaelt ter hellen ende leyt

lept de zielen om hoogh/ende klimt ten hemel.

Den H. Joannes Chrysoftomus Anno 400. Hom. 4 in Marcum: Dooz de komste des Salighmaeckerseer Christus de deuren des Paradijs open dede met den Moordenaer / wierden alle de zielen der Heplighen ghelept nae de helle : ghelijck Jacob seght : Ick sal treurende , en suchtende neder dalen ter hellen : daerom is den Heere ghestozben / daerom is hy neder-ghedaelt ter hellen / op dat de zielen die daer ghevanghen waren / souden gheslaecht werden.

Philo Carpathius Anno 410. in Cantica. Christus is ghegaen inden schoot der aerde/op dat hy de zielen der Heplighen / die daer des Salighmaeckerseer komste verwachteden / soude daer upt-trecken/ ende ontbinden / ende met hem leyden om souden der eynde te leben.

Joannes Cassianus Anno 430. lib. 3. cap. 3. de Canonico diurn. orat. & Psalm. modo : Christus ten neghen wren de helle doozgaende / heeft de dupsternissen/ dooz den glans van sijn licht / ende de ghevanghenisse der Heplighen / die daer ghestoren ghehouden wierden / met hem mede-gheboert nae den hemel.

Den H. Cyrillus Alexandrinus Anno 430 ad Theodos. Imper. de recta fide: De Ziele Christi is neder-ghedaelt ter hellen / ende heeft haer verhoont aende gheesten die daer ghevanghen waren.

Olympiodorus Diaconus Anno 480. in cap. 19. Job: Hy is neder-ghedaelt in dat onderste land: (schar) en heeft de zielen by-ghemaect / die daer ghevanghen laghen.

Anastalius Sinaita Anno 580. lib. 5. de recta fidei dogmat. Hy is neder-ghedaelt tot de onderste deelen der aerde / ende ghegaen in haer midden / om daer soo veel tijt ober te brengen / als het van noode was hy haer te blijven/op dat hy de ghene die inde helle wierden ghestoren ghehouden / sijn gratie/ende bystant soude toedienen: want de nederdalinghe ter hellen heeft haer vucht gehabt.

Want

Want Godt en doet niet te vergheefs: maer op dat hy soude uptleyden de ghene die daer ghesloten waren / ende uptghelept zijnde / soude om hoogh voeren/gaende haer doot / hy en heeft niet alleen te niete gedaen de bederffelichheit der lichaemen in't graf / maer heeft oock byp upt-ghelept upt de banden der hellen / de ghetanghensse der zielen.

Den H. Joannes Damasc. Anno 730. lib. 3. cap. 29. Orh. kidei. Daerom is de goddelijcke Ziele Christi ter hellen ghedaelt / op dat / ghelijck aen de gene die op der aerden waren/de sonne der rechtbeerdigheyt opghestaen is / alsoo oock de selve soude verschynen aen de gene / die onder de aerde saten in dupsternissen en schaduwte.

Nicephorus Constantinopol. Anno 815. Ep. ad Leon. Ick gheloobe dat Christi Lichaem in't graf is ghelept gheweest / maer dat hy met de Ziele is neder-ghedaelt ter hellen / om aen de gheesten / die inde ghevanghensse waren (soo den Apostel Petrus verklaert) bypdom / ende verrijssensse te verkondighen.

Theophylactus Anno 900. in cap. 23 Luca: Christus is mer sijn ghemoet geweest in't paradys / maer met de Ziele is hy neder-ghedaelt ter hellen.

Euthymius 1080. in Psalm. Job: De Heere heeft de ghesloten deuren der hellen ghebroken / als hy derwaert is neder-dalende / de baders heeft upt de ghevanghensse ghetrocken / en byp ghemaect.

Theorianus Anno 1170 Ep. ad Sacerdotes: De Grieken en basten op den Saterdag niet / om dat op dien dach de zielen der rechtbeerdighen verlost zijn gheweest / terstont naer de neder-dalingsse Heeren ter hellen.

Nicephorus Callistus Anno 1300. lib. 1. cap. 31. De sonne der rechtbeerdigheyt Christus, is met de Ziele alleen / afgeschepden wesende doot de doot van het lichaem / inde helle de zielen der rechtbeerdighen te hulpe ghekomen. De se selve belijdenisse hebben inde boozgaende eentwe ghedaen / die

die van Moorenlandt Anno 1530. die van Assyrien Anno 1552. die van Moscovien Anno 1570. ende die van Alexandrien Anno 1595.

LATYNSCHE VADERS.

Terrullianus Anno 200. lib. de anim. cap. 55. Christus en is niet eer opgeklimmen tot het hoogste der hemelen/voorz dat hy neder-gedaelt was tot het laagste der aerden / op dat hy sich selben daer soude mededeelen. aende Patriarchen/ ende Propheten.

Den H. Cyprianus Anno 250. de unct. Chrism. Christus neder-dalende ter hellen / heeft de ghevanghenisse van die van ons ghevanghen waren/ wederom ghebracht.

Den H. Hieronymus Anno 390. in Psal. 15. Daerom is Christus ter hellen gedaelt / op dat hy sine upberkozen daer upt soude werpen / ende den duvel binden.

Den H. Gaudentius Brixienfis Anno 400 Tract. 8. de lectione Exodi: Als r'lichaem Christi in't graf ghelept was / de Godhepdt met de ziele neder-dalende ter hellen / heeft upt haere plaetsen geroepen de zielen der heylighen / welkers lichaemen ghetuyghet den Evangelist Matheus verresen te zijn. Nu / dat de ziele des Salig. makers neder-gedaelt is om de helle te visiteren / en ghetuyghet niet alleen den brief vanden H. Petrus, maer oock de Prophetie van David

Den H. Augustinus Anno 420 Ep. 57. ad Dardan. upt dese woorden: Heden sulc ghy met my wesen in't Paradijs, en moermē niet meene dat het paradijs in de hemel is: want de mensch Christus Jesus en was op dien dagh inden hemel niet / maer in de helle nae de ziele / ende in't graf nae r'lichaem: want dat r'lichaem op dien dagh ghelept is getweest in het graf / is upt r'Evangelie klaar: oer dat de ziele op dien dagh neder-gedaelt is ter hellen/ verkondicht de Apostolische leere/aengesien dat den

den H. Petrus *Aff. 2.* daer toe ghebeyckert het getuyghenis der Psalmen : Ghy en sult mijne ziele niet laten inde helle.

Item Ep. 99. *ad Evod.* 't is seker ghenoech / dat de Heere ghestorven zijnde nae den bleesche / ghekomen is inde helle : want men kan niet weder-spreken de prophete / die seght : Ghy en sult mijne ziele niet laten in d'helle : t'welck op dat iemandt niet anders soude verstaen / verklaert dit den H. Petrus inde handelingen der Apostelen , segghende : dat hy de smerten der hellen ontbondē heeft, inde welke het hem onmoghelijck was ghehouden te werden. Wie sal dan loochenen / dat Christus inde helle geweest is / dan de ghene / die ongheloobigly is?

Item lib. 20. de Civit. cap. 25. 't en schijnt niet ongherijndelijck ghelooft te worden / dat oock de oude Heylighen / die inden toekomenden Christus ghelooft hebben / inde helle gheweest zijn / maer in plaetsen seer verre ghelegen vande toemementen der goddeloose / tot dat het bloedt Christi, ende sijn neder-dalinghe tot de selve plaetse / haer uptghetrocken heeft.

Item in Psalm. 85. De Heere was noch niet inde helle gekomen / om daer upt te trecken de zielen van alle de boozghegaen Heylighen / ende Abraham was nochtang daer inde ruste.

Item tract. 3. in Joan. De ghene die aenden Moordenaer heeft gheseyt : Heden zult ghy met my wesen in't Paradijs; booz soo veel als hy mensch was / sijne ziele most op dien dagh zijn inde helle / sijn lichaem in't graf / maer booz soo veel als hy Godt was / was hy ober al / ende in't Paradijs.

Deze ghetuyghenisse van Augustinus hebbe ick wat meer willen upbruyden / als die van andere / om dat ick wel weet dat Calvijn hem hout voor de ghetrouwste getuyghe vande outheyt. Ick komme nu tot de andere.

Eucherius Lugdunensis *Anno 450.* lib. formul. Spiritu-
al. num. 35. Christus is begraven gheweest nae
den

den lichame / ende is ter hellen neder gedaelt nae de Ziele.

Vigilius Tridentinus Anno 480. lib. 2. contra Eutychem. **E**t is seker dat onsen Heere Jesus Christus, op den Drijdach ghekrust wesen / op den selven dach nederghedaelt is ter hellen / ende op den selven dach heeft ghelegghen in't graf / ende op den selven dach heeft gheseyt aenden moordenaer: Heeden sult ghy met my wesen in't Paradijs: sijn lichaem dan en is op den dach in't Paradijs niet geweest / noch inde helle / maer heeft doot ghelegghen in't graf: maer de ziele is dyp daghen inde helle geweest / ende niet in't graf. Wy segghen dan dat de Heere heeft ghelegghen in't graf / maer alleen met sijn lichaem / ende dat hy nederghedaelt is ter hellen / maer alleen met sijn siele / met de Godtheit vercenticht blijvende.

Den H. Fulgentius Anno 500. ad Thrasimund. Reg. lib. 3. c. 31. Hy is nae de ziele inde helle gheweest sonder smerten / ende hy heeft nae den lichame ghelegghen in't graf sonder bederffelicheit.

Den H. Primasius Anno 540. in cap. 2. Ephes. Onder de aerde is de helle: die met de ziele nederghedaelt is ter hellen / is met de ziele ende lichaem opgeklimmen ten hemel.

Den H. Gregorius Turonensis Anno 580. lib. 10. Histor. cap. 13. Als Christus is ghekomen / de zielen vande rechtvaardigen / die tot sijn lijden toe vast ghehouden werden in de hellsche ghevanghenisse / sijn gheslaecht gheweest: want nederdalende ter hellen als hy met een nieuw licht de duysternissen heeft overgoten / heeft haere zielen mede uytghelept.

Den H. Gregorius Magnus Anno 590 lib. 13. moral. c. 15. Als onsen Schepper ende Verlosser / her slot der hellen heeft doorgaen / heeft daer uyt gelept de zielen der uytverkozene.

Den H. Isidorus Hispal Anno 620. lib. 1. sentent. cap. 16. Dooz de komste des Salighmakers / werden de zielen der heylighen ghehouden niet inden hemel /

mel / maer inde helle / nochrang sonder pijn / of
te smerte ; om welke te verlossen / de Heere ne-
derghedaelt is ter hellen.

Het vierde Concilie van Toledo Anno 643. cap. 1. Hy
is nederghedaelt ter hellen / op dat hy de Heplighen / die daer vast wterden ghehouden / soude
upt trecken / ende herghebiedt des doods over-
wonnen hebbende / is vertesen. Dit is het Ghe-
loofbende Catholijcke kercke / dese belijdenisse
velvaeren / en houden wy.

Julianus Toletanus Anno 680. lib. 2. Prognost. cap. 4.
Christus en was noch niet ghekomen inde helle /
om de zielen van alle de boozgaende Heplighen
daer upt te trecken / ende nochrang Abraham
was daer in ruste. Dit sijn mischien twee hellen
gheweest / in d'eene hebben gherust de zielen der
heplighen / in de andere woerden gheppinght de
zielen der goddeloose.

Beda Anno 700. in Psalm. 89. De alderheplighste
Ziele Christi is nederghedaelt ter hellen / op dat
hy de sijne daer upt soude leyden / de welke
wterden ghehouden in duysternissen ; doch en is
daer niet ghebleven / maer met triumf weder-
om ghekeert volghens dit : Ghy en sult mijne zie-
le niet laren inde helle.

Haymo Anno 820. in cap. 4. ad Ephes. Hy is met de
ziele alleen nederghedaelt ter hellen / ende is met
de ziele ende lichaem wederom ghesommen bo-
ven alle de hemelen.

Smaragdus Abbas Anno 970. ad Epistol. feria sexta
post Pascha : Dit is het Catholijck gheloof / dat de
Heere nederdalende ter hellen / niet de ongheloo-
dighe / maer alleen sijne gheloozighe daer upt
treckende / tot het hemelsch rijk heeft ghe-
bracht.

Algerus Anno 1060 lib. 2. de Euch. cap. 8. Als het liche-
haem Christi in't graf heeft gheslegghen / de ziele is
nederghedaelt ter hellen / om te verlossen de ziele-
len der Heplighen.

Hugo Victorinus Anno 1130. lib. 2. de Sacram. part. 1.
cap.

cap. 11. De Ziele Christi is nederghedaelt ter hellen / het lichaem heeft ghelegghen in't graf / de Godtheit is ghebleven met alle heyd: soot is dan den persoon Christi nederghedaelt ter hellen / maer nae de ziele alleen: want de ziele alleen is ter hellen nederghedaelt.

Den H. Bernardus Anno 1130. serm. 75. in Cant. De ziele Christi is eens ter hellen nederghedaelt / niet het bloedt: de ziele was het deel dooz de gene die inde ghevanghenisse waren. Dat is een besoeckinghe gheweest / de welcke gheschiedt is dooz de teghentwoozdigheyt der ziele / als het lichaem op der aerden hinck sonder ziele.

Petrus Cluniacensis Anno 1140. lib. 4. Epist. 1. Indien wy komen tot het Symbolum der Apostelen / alle Christelijcke tonghe belijdt / dat de Heere Jesus Christus ghestorven is / ende begraven / ende nederghedaelt ter hellen: het was noodtigh / dat de Ziele Christi sonde triompheren inde helle / ghelijck de menschelijcke nature ober den dubbel hadde ghetriompheert op der aerden / dooz Christum.

Den H. Edmundus Cantuariensis Anno 1230. in speculo Eccles. cap. 13. De ziele Christi is ter hellen nederghedaelt met de Godtheit / om ons te verlossen vande helsche ghevanghenisse / de wyle het lichaem bleef in het graf / ende heeft met hem uptghetrocken de zielen / die sijnen wille op der aerden hebben volbzacht.

Albertus Magnus Anno 1240. in cap. 11. Matth. De nederdalinghe ter hellen is een vande artikelen des Apostolischen Symbolums: want de nederdalinghe wort verbult in't verlossen der ghenet / die inde helle zijn.

Richardus Pampolitanus Anno 1300 in Symb. Apost. Christus is nae de ziele met de Godtheit verrenicht wesende ter hellen nederghedaelt: Hy is ghedaelt tot het boozbozghit der heylighe Vadersen.

Ludolphus Saxo. Anno 1330. part. 1. Vita Christi c. 68.

Op die ure dat onsen Salighmaker met ghebo-
gheu hooftde sijnen gheest ghegheben heeft / laten
de het lichaem aen't kruys / is de ziele samen ver-
boeght met de godtheit / nederghedaelt / om de
helle te plunderen.

Ben H. Laurentius Justinianus Anno 1430. de trium-
phali Christi agone cap. 22. Laetende sijn doot lic-
haem in't graf / is nederghedaelt ter hellen / om
de Daders / die daer ghestelt waren in't lantschap
bande schaduwte des dootds / uyt de ghebanghe-
nisse der slavernije te trecken.

Gabriel Biel Anno 1480. lect. 54. in Can. Missæ : Chri-
stus is nae de Ziele nederghedaelt ter hellen / op
dat hy de Heplighen / die daer ghehouden wier-
den / soude verlossen / namelijk de Daders / en-
de Pzopheten.

Petrus Galatinus Anno 1510. lib. 6. de arcanis Cathol.
verit. cap. 9. Christus heeft de helle gheroost / als
hy daer uyt ghelept heeft de zielen der hepligher
Daderen.

Tot hier toe het ghemeen geboelen bande hee-
le gantsche kercke van alle eentwen / dat Christus
waerlijck met sijne Ziele nedergedaelc is ter hellen,
om de Daders / die vooz sijn komste ghestozben
waren / daer uyt te verlossen.

Boeght hier nu hy de ronde ende openbare be-
kentnisse van Calvijn, lib. 1. inst. cap. 16. §. 8. daer hy
seyt : Niemand ist'r onder de oude Vaders, die niet en
melt vande nederdalinge Christi ter hellen : hoe wel met
verscheyden uytleggingen. Of dit leste waerachtigh
is / sullen wy daer nae sien.

Knoopt nu eens alle dese Daders same / vier-en-
vijftigh in't getal / behalben menige andere, en-
de siet / hoe dese allegaer / soo Griecsche /
als Latijnsche / beghinnende van der Aposte-
len tijden af / tot op onse toe / ghelijck als
een kercken waecken noyt onderbroken / maer al-
tijt haer selven ghelijck / dooz een alghemeen o-
ber-een-stemmighe van alle eentwen / ende van
alle natten ; dat dese woorden : Christus is neder-
ghedaelt

36
ghedaelt ter hellen, moeten verstaen worden van
eene eyghen / ende waerachtighe nederdalinghe
der Ziele Christi, als sy nu af ghescheyden was
van het lichaem.

Maer heeft dan Joannes Calvijn sijne verklare-
ghe ghehaelt / dat dit moet verstaen worden van
de hellsche qualen, smerten, benautheden, verchrickin-
ghen, jaec wanhope, die Christus heeft onderstaen aen
het kruys / ende insyne passie? waer heeft Gui-
lielmus Perkinsius ghelesen / dat dit moet verstaen
worden / van't ligghen des lichaems Christi in't graf?

Wat nu van dese twee mannen maer een ghe-
tuyghenisse alleen vooz den dagh en brenghen/
tot boozdeel ende bevestinghe van hare opinie.

Dyt het nieuwe testamēt en zyn se niet maech-
tigh een alleen vooz te stellen: de twee plaetsen
die sy by brenghen / en doen niet een hayt te pro-
pooft. De heele gantsche Kercke beginnende van
der Apostelen tijden af / tot de tijden van Calvijn,
en hebben noyt van soodanighe vylegghinghe
ghepeest / maer van heel contrarie. Volghet dan
nootsakelijck / dat Partije een stuck vande twaelf
artikelen des Gheloofs vylegeert heeft / het welck
vande heele Kercke alijnt / ende ober al is ghe-
houden gheweest; ende soo blijft het oock onwa-
rachtigh / t'ghene Perkinsius boven seyde / dat sijn
gheboelen / ofte dat van Calvijn, ober een komt
met het Woordt Godts, ende dat het de ghewoon-
lijcke vylegghinghe is vande Kercke. Nu / om dese
materie heel / ende gantsch wyl te putten / ende
Partije van alle kanten t'oberuyghen / dat sy een
vande artikelen des Gheloofs wyl ghescheypt
heeft / soo gae ich dan hoorders bewysen / dat
de leere van alle dese oude Griexsche / ende La-
tijnische Daders / van wy boven ghestelt / de selve
is met de Leere vande Schriftuere: oversulck dat
de ware / ende eygen nederdalinghe vande Ziele
Christi ter hellen / een artikel des Gheloofs is.

Ten eersten Luc. 16. 12. Ende het gheschiedde, daer den
bedelaer stierf, ende vande Enghelen ghedraghen wiert
inden

inden schoot van Abraham: Desen schoot van Abraham
en is noch de helle / noch den hemel; niet de hel-
le: want den bedelaer en is niet verdoemt ghe-
weest; niet den hemel / want niemant is mach-
tigh uyt Schriftuer te bewijfen / dat opt den he-
mel woxt ghenoemt den schoot van Abraham, of
dat den schoot van Abraham woxt ghestelt inde
plaetse vanden hemel / dit is dan eene derde
plaetse gheweest daer Abraham was / ende daer
Christus nae toe-ghegaen is.

Soo leert oock ten tweeden den H. Petrus 1.3. 18.
19. Christus is wel ghedoodt gheweest in't vleesch, maer
levendigh ghemaect door den gheest, in welcken geest,
hy oock henen-ghegaen zijde, de gheesten, die inde
ghevanghenisse waren ghepredickt heeft.

De verscheppen bemerkinghen / die den Dor-
drechtschen Bijbel hier op maect / zijn te vergeefs-
top houden't met de Oude-vaders van my hier
booz ghesteert / te weten / dat Christus, ghedoodt
zijnde aen't kruys met sijne ziele / of gheest ne-
derghebaert is tot de plaetse daer de Vadersen la-
ghen om haer te verlossen' Siet/bouen.

Ten derden Zach. 9. 15. O Sion! door het bloet u-
wes verbonds, hebbe ick uwe ghebondene uyt den
kuyl, daer gheen water en is, uytghelaten. Daer be-
kent den Dordrechtschen Bijbel, dat dit eene Pro-
phete is / die Christum raecht / ende de verlossin-
ghe der menschen: dit en kan niet verstaen wor-
den vande verdoemde: want die en zijn noyt uyt-
ghelaten gheweest / noch vande Salighe-
noech oock vande sondaren / booz soo veel als sy
ghetrocken zijn uyt t'ghewelt des duyvels; want
booz den kuyl daer gheen water en is, en verstaet de
Schrifture noyt het ghewelt des duyvels, maer ee-
ne sekere plaetse, Psal. 28. ende 87. 1. / isa. 14. 6. c. Soo
isser dan eene plaetse behalven de helle / ende den
hemel / daer Christus de ghebondene uytghelaten
heeft.

Ten vierden Matth. 12. 40. Ghelijck Jonas dry daghen
ende dry nachten was inden buyck des walvischs, alsoo
sal

sal den Sone des mensche dry daghen, ende dry nach-
ten wesen in het herte der aerden: Hier dooz wort ver-
staen het midden der aerden, siet *Ezech 27. 4.* soo en
en spreekmen dan hier niet van het Graf; want
dit en was / in't midden der aerde niet / noch oock
vande plaetse der verdoemden; want daer en
heeft Christus niet gheweest / ergo van eene der-
de plaetse, daer hy de Daders heeft uyghelaten.

Ten vijfden: *Aëbor. 2. 24. 27.* David seght: Ghy en zult
mijne ziele inde helle niet verlaten, noch ghy en sult
uwen Heylighen niet overgeven om verervinghe te
sien. Siet boven de Our. vaders / die dese prophe-
cie verstaen hebben van het nederdalen der Ziele
Christi, ende het verlossen der Daderen.

Dit alles soo ghestelt wesende / ende vast ge-
maecht: moeten wy hoozen / wat Partije voo-
stelt / om dit al ghemeen gheboelen vande Ker-
ke / ghesondeert op de Schrifture / te bestrijden.

Voor eerst, dan soo wy ghehoort hebben / seght
Perkinsius dat dooz dese nederdalinghe / moet ver-
staen worden het ligghen des Lichaems Christi in't
graf

Hier laet ick Calvin selve teghen bechten / ende
antwoorden: Ick bekenne. seyt hy / §. 8. waerachtigh
te zijn, dat de helle dickmael voor het graf ghenomen
wort, maer twee dinghen strijden teghen haere opinie,
door de welcke ick lichtelijck beweeght worde, om an-
ders te ghevoelen dan sy: want wat grooter onachtlaem-
heyt soude't zijn, een sake, die licht om verstaen, ende
met klare duydelijcke woorden bewesen ware, daer na
met duysterder woorden, meer te beteekenen, dan te
verklaren? want soo wannec een sake wort met twee-
derley woorden op de selve plaetse uygedrukt, soo be-
ram't dat de eerste woordē door de leste verklaert wor-
dē: maer wat verklaringe sal dat zijn, ist dat jemant aldus
spreekt: Christus is begraven. dat is te segghen, dat hy
ter hellen ghedaelt is? Boven desen. en ist der waerheyt
niet gelijk, dat in dit kort begrijp, daer inde voornaem-
ste stucken des Gheloofs, met soo korte woorden, alst
moghelijck is, in een somma ghestelt zijn, soude hebben
konne

konnen sulcke dobbelinghe der woorden komen, die te vergheefs waren; ende ick en twijffele niet, sy sullen my lichelijck ghelijck gheven, die de saecke een weynich neerstighlijck overleyt hebben.

Ick en hebbe niet / dat ick hier soude komen by voegghen: dese twee rebenen van Calvijn, zijn seer bondigh / ende bestandigh; hy heeft hier sijnen discipel Perkinsium overstreden; en alsoo blijft het valsch/dat dooz de nederdalinghe Christi ter hellen, moet verstaen worden/her liggen sijns lichaems in't graf.

Ten tweeden / thoont Perkinsius in't laecht ende breebt / in demonst. problem. Pag. 259, Dat desen artikel: Hy is nedetghedaelt ter hellen, by beele Outbaders niet te binden en is / daer sy belijdentisse doen van haer Gheloof.

Hier staen ick wederom den discipel met de eyghen wapenen van sijnen meester Calvijn, de welke/alsoetwel hy dit wel wist/ seght nochtans/ dat her nootsaekelyck is, dat aen desen artikel plaetse ghegheven worde onder de andere; om dat daer in een nutte en weerdighe verborghentheyt eender seer groote sake vervadt is. **Item:** Daer zyn oock sommighe onder de oude Leeraers die dit stuecken niet voorby en gaen; waer uyt men mach verstaen, dat her weynigh nae der Apostelen tyden, onder de artikelen des Gheloofs gheset zynde, niet en is terstont, maer metter tyt vande gemeynthe ghebruyckt gheworden: Dit is voorwaer sonder twyffel, dat her uyt t'ghemeyn ghevoelen aller godtsalighen ghenomen is. **Item:** Ist dat eenighe menschen, door eyghen sinnigheyt verhindert worden, dit onder de artikelen des Gheloofs toe te laten: her sal nochtans terstont klaer blycken, dat het de somma onser verlossinghe soo seer aengaet, ende dat wy veel vande vrucht des doots Christi verliessen, als wy dit stuck souden naelaten.

Hier is Perkinsius wederom van sijn meester ten vollen betaelt / want alsoetwel Calvyn wel wist / dat dit stuck van beele Outbaders was naeghelaten: soo wist hy evenwel dat het blybe/niet alleen / om dat her ghenomen is uyt het ghevoelen

len van alle Godsalighe maer oock, om dat een weerdige verborghentheyr van een seer groote sake vervadt, ende dat wy veel van de vrucht des doods Christi iouden verliezen, indien het wert naeghelaten, **Jimmers Galvijn leert dat het een stuck is / t'welck het Selighe raecht.**

Doch om niet verre te gaen / Perkinsus selve (brekende t'ghene hy te bozen ghebouwt hadde) is mede van dat ghevoelen *in explic. Symb. pag. 677.* Aenghesien, seyt hy / dat dit stuck op alle tijden is gheweekt inde Kereke, ende dat met over-een-stemmighen, ende approbatie vande alghemeene Kereke Gods, ende een ghevoeghlijcke verklaringhe hebben kan, ten moet niet uytghedaen worden, tot t'versoek van sommighen.

Ten derden, seght Perkinsus, dat de **Out-baders** / als sy segghen dat Christus ter hellen is nederghedaelt, hier dooz verstaen / dat dit gheschiet sy / niet in persoon / maer dooz de verdiensten / ende kracht van sijn lijden: om dit te bevestigen seght hy / dat Augustinus van dit ghevoelen is *in Psalm 85.* maer den gorden man mozt overruggen dooz alle de spreken die wy hier boven uyt Augustino selve voorgeheest hebben: want voor eerst, seght desen **H. Leeract** / dat Christi ziele is ghedaelt nae de helle / als sijn lichaem in t'graglagh. Ten tweeden, bewijst hy dat uyt *Affor. 2.* ende *Psalm 15.* Ten derden, seyt hy / dat Christus derwaert is ghegaen is / om de oude heplighen / die ghelooft hadden in den toekomenden Christum, daer uyt te trecken. Ten lesten, seyt hy / dat hy ongeloobigh is / die loochent / dat Christus in de helle is gheweest: etc. is dit te segghen / dat hy daer alleen is gheweest dooz de verdiensten / ende kracht van sijn lijden.

Doorders / seght Perkinsus, dat Durandus *lib. 3. sentent. dist. 22. q. 3.* ende den **H. Thomas part. 3. q. 5. art. 2.** segghen / dat Christus, niet personelijck / maer alleen dooz uytwerktinghe / is gheweest in de plaetse der verdemde.

Doch wat doet dit hier te propooften? want wy en

en disputeren hier niet vande plaetse der verdoemde, maer van eene plaetse / daer de zielen vande onbegheleerde Daders tot de komste Christi, he- waert wierde: welcke plaetse bequaemelijck ooc de helle ghenoecht wort / niet alleen om dat het een plaetse was onder de aerde / maer oock om dat sy misshien niet verre ghelegghen en was van de helle der verdoemde.

Ten vijften, seght Perkinsus, de Daders / die gheleert hebben / dat Christus in eeghen ver- soon is ter hellen gedaelt / ende daer de Daders verlost heeft / en leeren dat niet als een artikel des Catholijcken Gheloofs / maer als eene opi- nie die waerschijnelijck is.

Wat dit onwaerachtig is / blijkt ten eersten uit den H. Augustinus, die de ghene vooz ongheloo- bighe houdt / de welck loochenen / dat Christus met sijne Ziele nederghedaelt is ter hellen: hoe kan hyse vooz ongheloo bighe houden / indien hy meynde / dat het gheen artikel des Gheloofs was?

Ten tweeden, den H. Irenaeus, Basilius, Chryso- stomus, Cyrillus Alexandrinus, Dorotheus, Damascenus, Hieronymus, Gaudencius, Augustinus, Chrysológus, Beda, ende andere meer / bevestighen dit niet ver- schepde Scyftuer-plaetsen: hoe en is't dan geen artikel des Gheloofs / t'welck van Godt selve is upgesproken?

Ten derden, Het vierde Concilie van Toledo, seght / dat dese Leere / het Gheloof is vande Catholijcke Kercke: wat wilt ghy klaerder: wat magh de- sen goeden Perkiolius praeten / dat de Daders dit niet voozghesest hebben als een artikel des Gheloofs?

Het leste argument van Perkinsus is dit / in ex- plic. Symbol. Indien Christus ter hellen ghedaelt is, of dit moet g'echiede zijn, nae de Ziele, of nae den lichame, of nae de Godtheyt. Antwoorde / alle de Out- Daders segghen / dat het gheschiedt is nae de Ziele.

Oft en kan niet wesen / seght Perkinsius: want de siele Christi, is daetelijck nae de doodt opgheklommen in't Paradijs, dat is tot den derden hemel, die plaetse van ghelucksaligheydt, ende eeuwighe blijdschap, soo als dese woorden luyden, gheseydt tot den moordenaer; Heden sult ghy met my wesen in't Paradijs, welcke woorden moeten verstaen worden, oft vande menschelijckheydt, oft van de siele, ende niet vande Godtheydt.

Ick antwoorde met alle de Oudt-vaders boven van my gheciteert / dat Christus niet sijne siele terstont nae de doodt / niet opgheklommen en is ten hemel/maer neder-ghedaelt in de helle / ende dat hy met sijne Godtheydt is gheweest / ende by't lichaem, ende by de siele in de helle / oft hy nu van dese plaetse een Paradijs heeft ghemaect / dooz een besonderlijck verthoonen van sijne Godtheydt / ende mede-deplinghe van't Goddelijck aenschouwen aen die sielen / die daer ghehouden wterden / ghelijck vele meuen / oft dat dooz't Paradijs bestaen wordt eene plaetse van ruste / ghelijck Augustinus, ende vele andere Vaders / de plaetse daer Abraham was / ghewoon zijn te noemen / en doet niet ter sake. Dit braghe ick alleen / oft ghy wilt wijser wesen / ende de Schrifture beter verstaen / dan de geheele Catholijcke Kercke (soo hy de Griekesche / als hy de Latijnsche) altijt / en ober al verstaen heeft? seght ghy dat ja? wat redelijck mensch sal de heele gantsche Kercke van alle tijden laten vaeren / om te volghen uwt' nieuwt / ende particulier gheboelen / dat gheenen meerderen gront en heeft in Schrifture / dan ghy daer selbe / dooz u epgghen veruust / daer upt verdricht / ende verstert?

Tot noch toe hebben wy Perkinsius ghehoort: Du moeten wy hoozen sijnen meester Calvijn.

Ten eersten seght desen *Lib. 2. Instit. cap. 16. §. 9.* Ick en weet niet hoe het gheschiedt is, dat de nae-komere ghemeynt hebben, dat onder de aerde een plaetse was, de welke sy in't Latijn Limbus noemen. Maer hoewel dese fabel groote Authoren heeft, ende heden van vele ernstelijck

Relijck beschermt wordt, soo en is sy nochtans niet anders dan een fabel,

Antwoorde. **I**s het fabel/ 'tghene de heele gantsche Catholijcke Kercke/altijt/ende ober-al heeft gheleert; wat isser dan in de werelbt seker / oft waerachtigh? sal men dan alleen hoor de waerhepdt moeten aen nemen / al wat Calvin met sijne discipelen leert / oock teghen de alghemepne ober-een-stemminghe bande ghehele Chzistene werelbt / oock met verschepden Schzifturen bevestight?

Het is kinderheydt, seght Calvin hoorders? / de sielen der dooden te willen in ghevanghenisse besluuten.

Antwoorde. **N**och meerder kinderhepdt is't/niet alleen te willen striden teghen het gheboelen van de gheheele Chzistene werelbt van alle tijden/maer oock teghen de woorden des Apostels Petri, die seght: dat de gheesten in ghevanghenisse waren, als Christus nu ghedoodt nae den lichame/met sijnen gheest is derwaerts ghegaen. Welcke plaetse vele onder de Oudt-baders oock hebben ghebzucht / om haere leere te bevestighen van het voorbozght der hellen / ende Christi nederdalinghe derwaerts.

Ten lesten seght Calvin: Wat noode was het dat de siele Christi soude nederdalen ter helle om die sielen te verlossen?

Antwoorde: **T**e bzaghen/ wat noode? in saecken die de Soddelijcke verholenheden raecken / is dwaeshepdt: sal een mensch van Godt bzaghen/ waerom hebt ghy dat soo ghedaen? de questie en is hier niet oft het noodigh was / maer oft het metter daet soo gheschiedt is? de Schzifture op verschepde plaetsen / ende alle de Oudt baders van alle tijden / ende ghewesten segghen dat sae: oft het nu noodigh was / oft allen betamelijck/ oft eerlijcker hoor Christo, dat sullen wy laten aen Godt: want andersing soo soude men oock konnen bzaghen: wat noode dat Christus jupst van eenen sinder Apostelen betraden wierdt? wat noode/

noobt / dat hy van sijnen booznaemsten gheloo-
 zent wierdt? kost hy dat niet beletten? wat noot
 dat hy supst met booznen ghekroont wierdt? /
 is't niet ghenoech / om dese / ende andere sooda-
 nighe dinghen meer te ghelooven / dat wy seker
 sijn uyt Schysure / dat sy metter daet zijn ghe-
 schiede?

Dooz het beslypt van dese teghentwoozdighe
 Handelinghe / stelle sek dese vraghe booz / aen alle
 Ghereformeerde. de wyle sy het in dese materie
 houden met Joannes Calvijn, soo als blijkt uyt de
 44. Vraghe van haeren Catechismus.

Oft Joannes Calvijn heeft den opzichten / ende
 waeren sin ghehadt van dese woozden; Hy is ne-
 derghedaelt ter hellen; oft wel / alle de Oudt-bader
 begynnende van der Apostelen tijden / tot onse
 toe / hebben den selven ghehadt? Seght ghy dat
 Calvijn hem ghadt heeft / soo moest hy de Schys-
 ruer hebben tot sijn boozdeel / om soo te ghelo-
 ven / de wyle hy het houdt booz een Gheloo-
 stuck / dat Christus de hellsche qualen gheleden heeft
 immers versoecke alleen / dat in Parije een
 Schysruer-plaetse alleen / 'tzy uyt 'ronde / 'tzy
 uyt 't neutwe Testament / sae eenen Oudt-bader
 alleen boozstelle / die gheleert hebben / dat dese
 woozden: Hy is nederghedaelt ter hellen; soo moeten
 verstaen worden / dat Christus in sijn lijden / ende
 booznamelick aen het Cruys heeft onderstaen
 Washope, hellsche qualen, de smerten, benauwtheiden,
 verschrickinghen, &c. vande helle; Ick weet datter
 noyt iemandt gheweest is booz Calvijn, die soo
 gheleert heeft; ick weet datter niet een enckele
 Schysruer-plaetse is / die soo spreekt; soo weet
 ick van / dat dit een versierfel is van Calvijn, her-
 volghens dat de ghehele Catholijcke Kercke
 van alle tijden ende ghewesten / den echtighen sin
 hebben ghehadt van dese woozden: maer hier
 dooz hebben sy verstaen / ende gheleert / dat Chri-
 stus met sijne siele / waerlijck is nederghedaelt
 ter hellen / om te verlossen de sielen der Baderen
 WOOD

Desen sin heeft Calvijn met de sijne/uptgebeeght; volghet dan/ dat hy uptgebeeght heeft een merckelijck stuck van de twaelf artijckelen des Ghesloofs.

Hier mede sal ick Partije laten bedencken / op den eenen kant/hoe valscheijck dat de Roomsche Kercke beschuldighet wordt / wanneer men haer toeschijft/dat sy een bande thien Gheboden uptgeschrijft heeft: Ende op den anderen kant/hoe sy gherust kan wesen in alle de andere stucken van hare ghesindhepde / de wijle men haer behoont booz de ooghen / dat sy een merckelijck stuck van't Ghesloobe uptgebeeght heeft / ende in de plaetse gestelt een soodanigh/dat noyt booz de tijden van Calvijn, soo langh als de Chyristellicke werelt ghestaen heeft/ ghehoort is gheweest.

F I N I S.

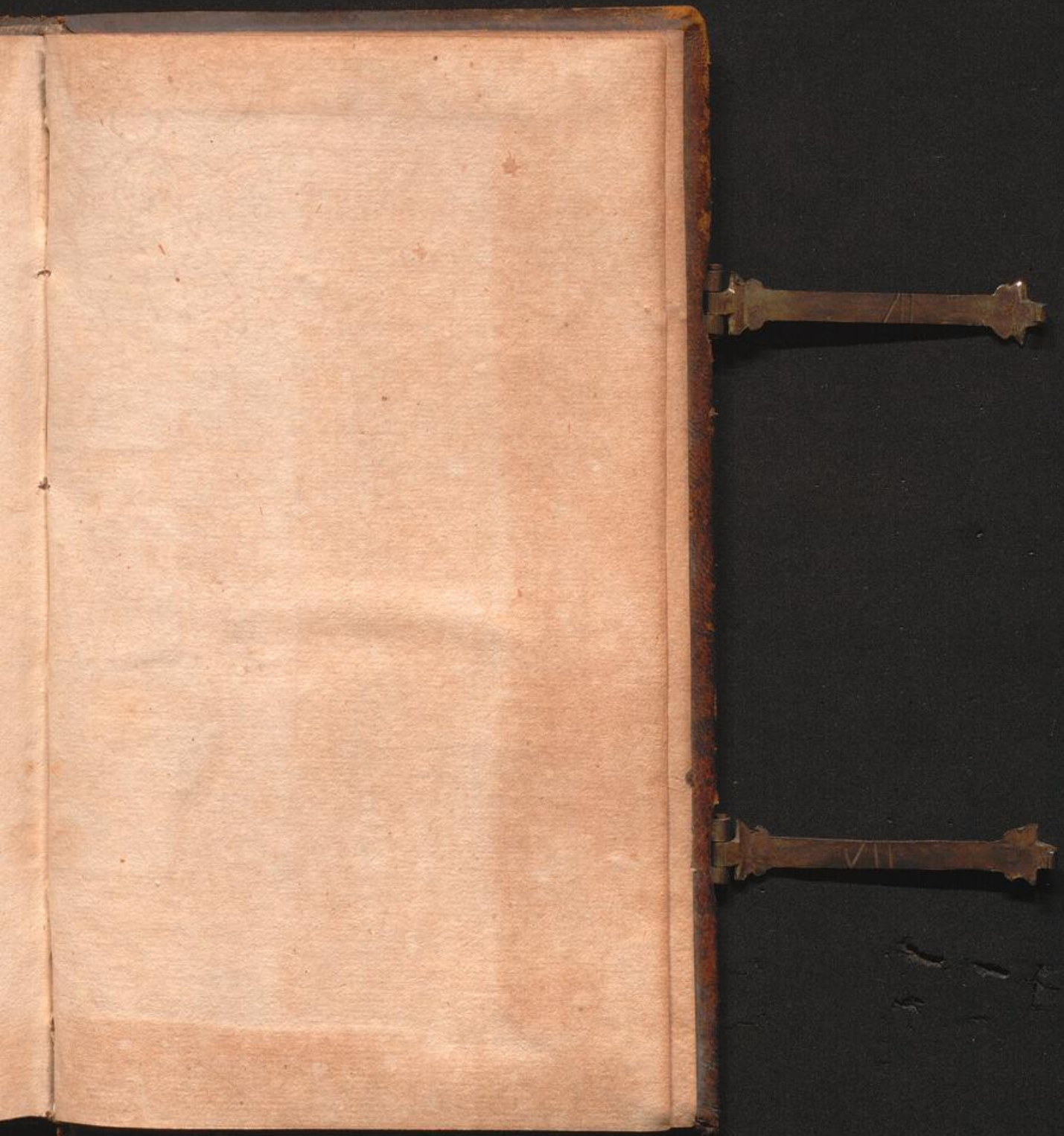
APPROBATIO.

HÆc Collatio R. P. *Cornelij Hazart* Sacerdotis è Societate *Jesv* habenda die 10. Maij 1663 in Domo Professa ejusdem Societatis meritò ipsis mandatur, ut ab omnibus legatur. & videatur luce meridianâ clariùs, quàm temerè, quàm calumniosè, quàm falsò & mendaciter illi ipsi Catholicis imponant, dum dicunt ab illis secundum præceptum erasum esse è dialogo, qui reverâ per inauditas prioribus sæculis interpretationes unum articulum eradunt è Symbolo Apostolico. Datum Antverpiæ 17. Maij

JOANNES DE CAPVA
Canon. Cath. Eccles.
Antverp. Lib. Censor.

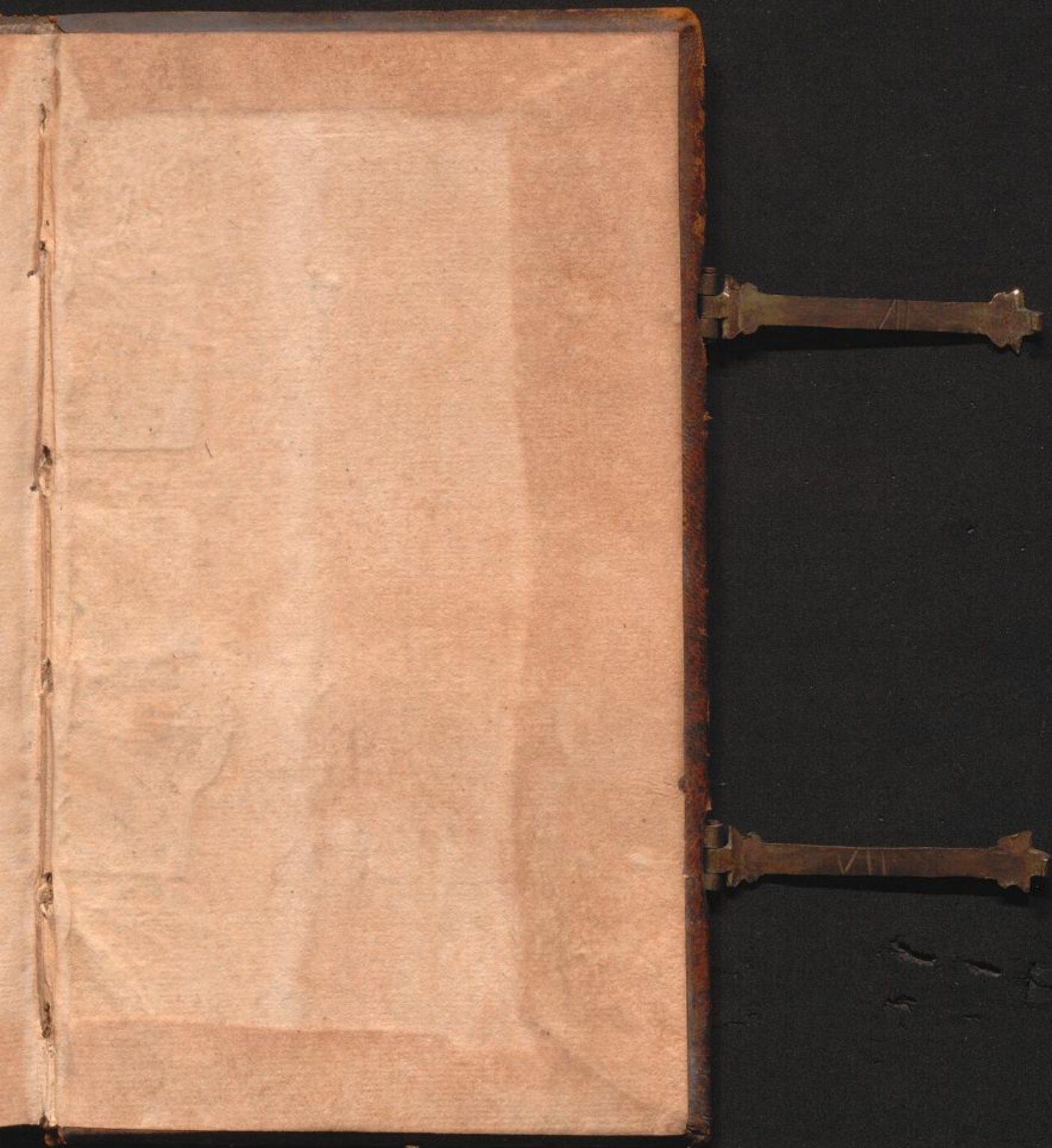

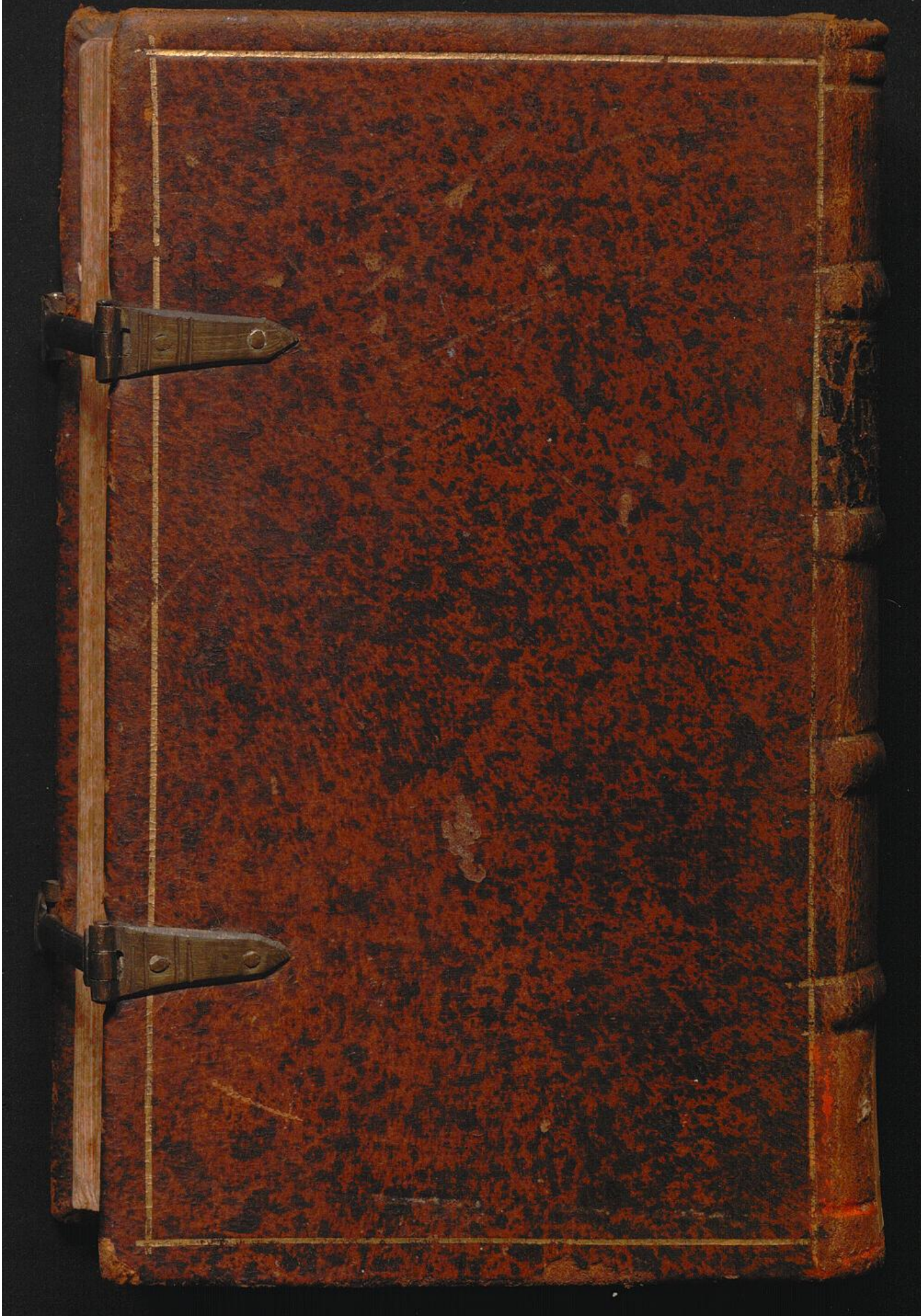

CONTROVER
P. HAZART
1653

Th
6191